UNIVERSITATEA DE STAT DIN MOLDOVA
FACULTATEA DE ISTORIE ȘI FILOSOFIE
DEPARTAMENTUL DE ISTORIE A ROMÂNILOR, UNIVERSALĂ ȘI ARHEOLOGIE

Cu titlu de manuscris

C.Z.U: 271-523(478)”17/19”(043)

MOȘNEGUȚU ION

ROLUL MĂNĂSTIRII HÂRBOVĂŢ ÎN VIAȚA MONAHALĂ DIN SPAŢIUL PRUTO-NISTREAN (ANII ’30 AI SEC. AL XVIII-LEA – ANII ’60 AI SEC. AL XX-LEA)

SPECIALITATEA 611.02 – ISTORIA ROMÂNILOR (PE PERIOADE)

Rezumatul tezei de doctor în istorie

CHIȘINĂU, 2022

Teza a fost elaborată în cadrul Departamentului Istoria Românilor, Universală și Arheologie al Facultății de Istorie și Filosofie, Universitatea de Stat din Moldova

Conducător ştiinţific:
Pâslariuc Virgiliu, doctor în istorie, conferențiar universitar

Referenţi oficiali:
Moisa Gabriel, doctor în istorie, profesor universitar (România)
Moșin Octavian, doctor în istorie, doctor în filosofie, conferențiar universitar

Componența Consiliului științific specializat:
Pasat Valeriu, *preşedinte*, doctor habilitat în istorie, academician
Xenofontov Ion Valer, *secretar științific*, doctor în istorie, conferențiar universitar
Cereteu Igor, doctor habilitat în istorie, conferențiar universitar
Eremia Ion, doctor habilitat în istorie, profesor universitar
Gumenâi Ion, doctor habilitat iî istorie, conferențiar universitar
Rotaru Liliana, doctor în istorie, conferențiar universitar
Dragnev Emil, doctor în istorie, conferențiar universitar

Susținerea va avea loc la **15 septembrie 2022, ora 15:00**, în ședința Consiliului științific specializat D 611.02-22-35 de la Universitatea de Stat din Moldova (Chișinău, str. Alexie Mateevici, 60, MD-2009, blocul central, et. 5, aud. 530).

Rezumatul a fost expediat la **12 august 2022**.

Secretar științific al Consiliului științific specializat:
Xenofontov Ion Valer,
doctor în istorie, conferențiar universitar
Conducător științific:
Pâslariuc Virgiliu,
doctor în istorie, conferențiar universitar
Autor:
Moșneguțu Ion

© Moșneguțu Ion, 2022

CUPRINS

REPERE CONCEPTUALE ALE CERCETĂRII.....

CONŢINUTUL DE BAZĂ AL TEZEI.....

1. ISTORIOGRAFIA ŞI SURSELE ISTORICE
1.1. Istoriografia problemei……..
1.2. Sursele istorice .....

2. EVOLUȚIA MĂNĂSTIRII HÂRBOVĂȚ ÎN CONTEXTUL VIEȚII MONAHALE A SPAŢIULUI PRUTO-NISTREAN (ANII ’30 AI SEC. AL XVIII-LEA – ANII ’60 AI SEC. AL XX-LEA) .....
2.1. Dinamica vieții monahale în spațiul pruto-nistrean .....
2.2. Fondarea și ctitorii mănăstirii Hârbovăț .....
2.3. Comunitatea monahală a mănăstirii Hârbovăț: constituire, componență numerică și etnică .....
2.4. Rolul stareților în dezvoltarea așezâmântului monahal Hârbovăț și a vieții monahale regionale .....

3. LOCUL ȘI ROLUL PATRIMONIULUI SPIRITUAL, CULTURAL ŞI MATERIAL AL MĂNĂSTIRII HÂRBOVĂȚ ÎN ACTIVITATEA MONAHALĂ DIN SPAȚIUL PRUTO-NISTREAN (ANII ’30 AI SEC. AL XVIII-LEA – MIJLOCUL SEC. XX)…….
3.1. Rolul spiritual și social al Icoanei Făcătoare de Minuni……. a Maicii Domnului de Hârbovăţ .....
3.2. Învățământul monahal și primar .....
3.3. Școala de Cântăreți Bisericești din Eparhia Chișinăului .....
3.4. Constituirea și dinamica patrimoniului imobil al mănăstirii Hârbovăț .....

CONCLUZII GENERALE ŞI RECOMANDĂRI.....

BIBLIOGRAFIE.....

LISTA PUBLICAŢIILOR AUTORULUI LA TEMA TEZEI.....

ADNOTARE.....

ANNOTATION.....

АННОТАЦИЯ.....

REPERE CONCEPTUALE ALE CERCETĂRII

Actualitatea și importanța temei abordate. Viața spirituală constituie o dimensiune semnificativă a creștinismului ortodox din spațiul pruto-nistrean. Această dimensiune este cea care îi modelează structurile la nivel instituţional, identitatea la nivel personal şi de grup, mentalitatea, activitatea socială, politică, economică şi comportamentul cotidian. Mănăstirile au reprezentat nu doar centre de cultură spirituală care au fost diriguite de ierarhi cărturari și evlavioși cu infuență majoră asupra populației. Chiar dacă erau destinate reflexiei şi recluziunii de tip idioritmic, mănăstirile nu erau nişte entităţi închise lumii din afară. Din contra, ele au fost importante centre economice, deoarece Biserica era un mare proprietar funciar anume prin domeniile mănăstireşti acumulate de-a lungul secolelor, ca pondere cedând doar instituţiei domneşti, dar şi centre politice, unde se luau decizii importante pentru ţară. Fiind instituţii complexe, studierea aşezămintelor monahale ne permite să înţelegem mai bine epoca în care şi-au desfăşurat activitatea, să înţelegem implicaţii interne şi chiar internaţionale pe care le-au avut în istoria regiunii. Așezămintele monahale au fost produsul epocii în care au activat, fiind în mod direct influențate de regimul politic, contextul intern și internațional. În vetrele monahale s-a vorbit limba populației autohtone, implicându-se astfel și un profund caracter național.

Pentru regiunea dintre Prut şi Nistru, partea estică a Ţării Moldovei, mănăstirile au avut un rol special. Zonă de maximă insecuritate pe parcursul secolelor XVII şi mai ales XVIII, când Ţările Române au devenit teatru de război pentru marile puteri, în vecinătate directă cu raialele turceşti, expuse endemic raziilor bulucurilor tătăreşti din sudul Basarabiei, centrele monahale (metocuri, schituri etc.) nu numai că dispar, ci din contra, se află într-o creştere constantă. Este şi cazul mănăstriii Hârbovăţ, iar cauzele acestui fenomen vor fi analizate în lucrarea de faţă.

Actualitatea temei de cercetare constă în necesitatea valorificării istoriei și tradițiilor monastice din spațiul actual al Republicii Moldova și a unei instituții monahale importante, context și realități spirituale profund perturbate de imixtiunea factorului politic din exterior.

Problema cercetării rezidă în necesitatea de a aborda viața monahală în spațiul pruto-nistrean prin prisma a noi viziuni, de scoatere în evidență a rolului jucat de așezământul monahal Hârbovăț în viața socioculturală și spirituală în contextul dinamicii istorice în baza unor noi informații istorice și a unei game mai largi de izvoare istorice.

Scopul lucrării constă în cercetarea, identificarea și estimarea din perspectiva evoluției istorice a rolului avut de așezământul monahal Hârbovăț în cadrul vieții monahale a spațiului pruto-nistrean în anii ’30 ai sec. al XVIII-lea – anii ’60 ai sec. XX.

Pentru a realiza scopul propus, în cadrul tezei s-au profilat următoarele **obiective** ale cercetării: investigarea istoriografiei problemei şi identificarea noilor direcţii în baza unor surse inedited; stabilirea rolului și locului mănăstirii Hârbovăț în cadrul instituţiei monastice din spaţiul pruto-nistrean de la sfârșitul sec. al XVIII-lea – până în anii ’60 ai sec. XX; determinarea vieții comunității monahale de la Hârbovăț în contextul vieții monahale din interfluviul pruto-nistrean; aprecierea patrimoniului spiritual, cultural și material al mănăstirii Hârbovăț în activitatea monahală din Basarabia.

Ipoteza de cercetare. Mănăstirea Hârbovăț, de la fondarea acesteia în anii ’30 ai sec. al XVIII-lea, a jucat un rol important în viața monahală și spirituală a spațiului pruto-nistrean, proces menținut până la închiderea acesteia, la mijlocul sec. al XX-lea, de către autoritățile sovietice. Ne-am focalizat atenția pe următoarele direcții de investigații: cercetarea rolului și prestigiului social al comunității monahale și al stareților lăcașului sfânt, în mod special; evidențierea importanței spirituale și sociale a Icoanei Făcătoare de Minuni a Maicii Domnului de Hârbovăț; abordarea prestigiului educațional și economic al mănăstirii Hârbovăț.

Cadrul geografic al lucrării. Din punct de vedere geografic, teza se concentrează asupra evoluției vieții monahale din interfluviul pruto-nistrean la general, teritoriu puternic afectat de schimbări de autorități, ingerința factorului politic și ideologic în viața religioasă. În vederea valorificării complexe a fenomenului abordat, în anumite situații, am recurs la transgresiunea dimensiunii geografice stabilite.

Cadrul cronologic al cercetării. Limitele cronologice ale prezentei teze corespund anilor ’30 ai sec. al XVIII-lea, perioadă în care în spațiul pruto-nistrean se declanșează un proces de întemeiere a unor lăcașuri monahale, printre care și cel de la Hârbovăț, ctitorie a urmașilor armașului Constantin Carpuz, și se finalizează cu anii ’ 60 ai sec. al XX-lea, atunci când, sub impactul politicii antireligioase promovate de autoritățile sovietice, mănăstirile din RSSM, cu excepția complexului monahal Japca, au fost închise, fiindu-le modificată și destinația acestora.

Suportul metodologic şi teoritico-ştiinţific. La elaborarea lucrării am utilizat o serie de metode specifice cercetării istorice: *comparativă, cantitativă, respectarea consecutivităţii cronologice, sincronă, matematică, de analiză și sinteză*, *metoda analizei critice*.

Noutatea și originalitatea ştiinţifică a rezultatelor obţinute. Pe baza surselor de arhivă, a realizărilor din domeniul istoriei, a cercetării complexe și interdisciplinare, s-a scos în evidență rolul avut de mănăstirea Hârbovăţ în viața monahală din spațiul pruto-nistrean pe parcursul anilor ’30 ai sec. al XVIII-lea – anii ’60 ai sec. al XX-lea. Subiectul abordat și valorificat în cercetarea de față acoperă un gol în istoriografia românească, punând în discuție aspecte ale

vieții monahale mai puțin cunoscute în mediul de specialitate, fixând patru jaloane istorice distincte în evoluția vieții monahale din spațiul vizat.

Problema științifică soluționată în cadrul temei de cercetare. În cadrul temei de cercetare a fost *abordat* rolul mănăstirii Hârbovăț în viața monahală din spațiul pruto-nistrean, *ceea ce a dus la elaborarea* unor viziuni de ansamblu ale evoluției unui așezământ monahal pe parcursul a patru etape istorice distincte *în vederea aplicării lor* în microcercetări de istorie socială și spirituală.

Importanţa teoretică şi valoarea aplicativă a lucrării. Demersul științific constituie un cadru teoretic și metodic bazat pe realizările istoriografiei. Materialului abordat are un caracter multidisciplinar, fiind în conexiune directă și indirectă cu istoria, teologia, cultura, patrimoniul, educația etc. Rezultatele cercetării pot fi utile în procesul de elaborare sau chiar de rescriere a vieții monahale și așezămintelor monahale din spațiul pruto-nistrean, de prezentare a instituțiilor religioase în lucrări enciclopedice și lexicografice. Informaţiile și opiniile expuse în cadrul tezei pot constitui o sursă pentru elaborarea şi completarea unor cursuri destinate studenţilor la specialităţile de istorie, teologie etc.

Aprobarea rezultatelor. Rezultatele investigației au fost reflectate de autor sub forma a trei comunicări la conferinţe ştiinţifice naţionale şi internaţionale la care au participat specialiști în domeniul vizat, matrialele fiind valorificate editorial. Totodată, rezultatele investigației noastre au fost valorificate prin publicarea a trei articole ştiinţifice.

CONŢINUTUL DE BAZĂ AL TEZEI

Lucrarea este constituită din adnotări în limbile română, engleză şi rusă; lista tabelelor și abrevierilor; introducere; trei capitole divizate în subcapitole; concluzii generale şi recomandări; bibliografie; anexe; declarația privind asumarea răspunderii; CV-ul autorului.

Introducerea include următoarele elemente: actualitatea și importanța temei abordate, problema cercetării, scopul lucrării, obiectivele cercetării, ipoteza de cercetare, cadrul geografic și cronologic, sinteza metodologiei de cercetare și justificarea metodelor de cercetare alese, aprobarea rezultatelor cercetării și sumarul compartimentelor tezei.

Capitolul 1 este intitulat *Istoriografia și sursele istorice*. Din perspectivă istoriografică, subiectul cercetat a inclus patru etape distincte, aflate în congruență cu evoluția istorică a spațiului vizat: 1) prima etapă include anii 1812–1917; 2) a doua etapă are în vizor perioada interbelică și cel de-al Doilea Război Mondial (1918–1940, 1941–1944); 3) a treia etapă în procesul de cercetare a vieții ecleziastice și a monahismului include perioada sovietică (anii

1940–1941, 1944 – sfârșitul anilor ’80 ai sec. XX); 4) a patra etapă se încadrează în jaloanele cronologice cuprinse între sfârșitul anilor ’80 ai sec. XX și până în prezent.

1) *Prima etapă* a cercetării vieții monahale demarează chiar în primii ani după anexarea Basarabiei la Imperiul Rus. O contribuție aparte în cercetarea trecutului vieții monahale din spațiul pruto-nistrean a avut-o Nicolai Murzakevici, care a editat valoroase documente și studii cu privire la monahismul din Basarabia[1]. Un alt autor care a contribuit la cercetarea subiectului ce ne interesează a fost statisticianul, ofiţerul Statului-Major Aleksandr Zașciuk[2]. Printre cei care au avut drept temă predilectă de cercetare a vieții monahale au fost A. Stadnițchi[3] și Vasili Curdinovschi[4]. Comisia Gubernială Ştiinţifică a Arhivelor din Basarabia (1898–1903)[5] a editat volumele *Lucrări ale Comisiei Guberniale Științifice a Arhivelor din Basarabia*. Punerea bazelor unor cercetări sistemice ale istoriei ecleziastice și a valorilor arheologice, cărturărești se produce odată cu instituirea primei Societăți de Arheologie și Istorie a Bisericii, în anul 1904, și apariția *Revistei Societății*[6].

2) *Perioada interbelică şi cel de-al Doilea Război Mondial (1918–1940, 1941–1944)* constituie segmentul în care Basarabia a fost parte componentă a României, cu excepția anilor 1940–1941. Activitatea de cercetare științifică în domeniul istoriei, inclusiv a celei ecleziastice, s-a format într-un cadru instituțional susținut de statul român[7]. O imagine panoramică a lăcașurilor sfinte după primul deceneu de la Unirea Basarabiei cu România ne-o oferă doctorul Petre V. Cazacu[8]. Menționăm lucrările valoroase ale lui Constantin Tomescu[9], Nicolae

---

[1] Мурзакевич, Н. *Краткое описание бессарабских монастырей*. In: *Записки Одесского общества истории и древностей* (*ЗООИД*), том. I, 1844, том II, 1848–1850; *Idem*, *Сведения о некоторых православных монастырях епархий Херсонской и Кишиневской*. In: *ЗООИД*, том. II, 1848–1850, Отд. II–III, с. 302-329.

[2] Защук, А. *Материалы для географии и статистики России. Бессарабская область.* Т. 1-2, Спб., 1862, с. 197-237.

[3] Стадницкий, А. Бессарабская экзаршеская типография при Кишиневском архиерейском доме. In: *KEB*, 1892, №1-2, с. 13-37.

[4] Курдиновский, В. Освящение Кишиневского епархиального дома. In: *KEB,* 1911, № 52, с. 1737-1754; *Ibidem*, Рукописная церковнославянская грамматика Гербовецкого монастыря Бессарабской губернии. In: *ТБЦИАО*. 1910, № 4, с. 1-32.

[5] Vezi Jarcuțchi, I. *Comisia Gubernială Ştiinţifică a Arhivelor din Basarabia: (sfârşitul sec. XIX – începutul sec. XX)* /Red. șt. Mihai Adauge, Ion Xenofontov, Chișinău: Institutul de Studii Enciclopedice, 2012. 272 p.

[6] Cuprinsul volumelor I-XVI editate de Societatea Istorico-Arheologică Bisericească din Chişinău. In: *RSIABC*, vol. 1, 1927, pp. 309-316.

[7] Xenofontov, I. V. Istoricii Unirii. In: *Akademos*. Revistă de Ştiinţă, Inovare, Cultură şi Artă, nr. 4 (59), 2020, p. 84.

[8] Cazacu, P. V. Moldova dintre Prut și Nistru. 1918–1928. Zece ani de la Unire / Ediție îngrijită de Anatol Petrencu, Chișinău: Știința, 2019, p. 196.

[9] Tomescu, C. Acte de la mănăstirea Curchi (jud. Orhei). In: *Arhivele Basarabiei. Revistă de istorie şi geografie a Moldovei dintre Prut şi Nistru (AB),* 1929, nr. 3, pp. 98-114. *Idem*, Înfiinţarea eparhiei Chişinăului şi Hotinului – 1813. In: *AB,* 1929, nr. 1, pp. 32-42; nr. 2, p. 31-50; nr. 3, pp. 31-38; nr. 4, pp. 7-23. *Idem*, Insemnări pe cărţile mănăstirii Dobruşa (Soroca). In: *AB*, 1929, nr. 1, pp. 59-61; *Idem*, Ştiri catagrafice din bisericile Principatelor la 1810. In: *AB,* 1930, nr. 3, pp. 204-214; *Idem*, Tablou de mănăstiri şi schituri din Moldova şi cu arătarea moşiilor ce aveau ele în 1812. In: *Revista Societății Istorico-Arheologice Bisericești din Chișinău* (*RSIABC)*, 1933, vol. XXIII, pp. 311-326; Idem, Diferite ştiri din arhiva Consiliului Eparhial Chişinău. In: *AB,* 1932, nr. 4, 1934, nr. 3, 1935, nr. 1.

Popovschi[1], Ștefan Ciobanu[2], Aurel Sava[3], Leon Boga[4], Toma Bulat[5], Ștefan Berechet[6], Nicolae Nicolescu[7], Paul Mihail(ovici)[8] ș.a. Ierarhul Visarion Puiu în lucrarea sa cu privire la evoluția monahismului în Basarabia[9] a întocmit primele liste ale conducătorilor așezămintelor monastice din Basarabia. În 1926 a văzut lumina tiparului un volum colectiv[10], care prezintă un interes aparte prin clasificarea așezămintelor monahale. Nicolae Popovschi scoate în evidență puternicul sentiment religios al populației băștinașe[11]. Aurel V. Sava consacră o lucrare valoroasă mănăstirii Hârbovăț[12]. Lucrările elaborate de Iraclie Flocea[13], Antim Nica[14] ș.a. consemnează anul fatidic de ocupație sovietică în care lăcașurilor sfinte au avut de suferit din cauza autorităților sovietice. În 1942, Gh. Bezviconi a publicat un studiu referitor la mănăstirea Japca, care a inclus 140 de documente, parte din care se referă la mișcarea monahismului din spațiul pruto-nistrean[15].

3) *Cea de-a treia etapă* în procesul de abordare a vieții ecleziastice și a monahismului este perioada sovietică, atunci când teritoriul dintre Prut și Nistru, în cea mai mare parte, a fost cuprins în cadrul Republicii Sovietice Socialiste Moldovenești. Anii 1940–1941, 1944–1989 constituie o etapă de declin în sensul valorificării trecutului și rolului Bisericii în societate. Partidul Comunist al Moldovei a promovat o intensă politică anticreştinească. Într-un articol din ziarul „Moldova Socialistă” din 7 septembrie 1940 a fost fixat dezideratul organizaţiei de partid din RSSM de „a ajuta noroadele slobozite ale Basarabiei să se dezbaiere de la dușmanul (sic!)

---

[1] Popovschi, N. *Istoria Bisericii din Basarabia în veacul al XIX-lea sub ruşi.* Chişinău, 1931. 511 p. Reeditare, Chişinău: Ed. Museum, 2000. 503 p.
[2] Ciobanu, Șt. *Mănăstirea Ţigăneşti*, Chişinău, 1931. 18 p.
[3] Sava, A. *Documente orheiene. Mănăstirea Harbovăţ,* Chişinău, 1934, 40 p.
[4] Boga L. T. Documente. Acte privitoare la mănăstirea Hâncu. In: *AB*, 1930, nr. 1, pp. 92-110.
[5] Bulat T. G., Acte de la mănăstirea Curchi (jud.Orhei). In: *AB*, 1929, nr. 3, pp. 98-104.
[6] Berechet Șt. Averile mănăstirii din Basarabia. In: *Biserica Ortodoxă Română (BOR)*, ser. II, an. XL, 1923, nr. 3, Bucureşti, p. 632-639; *Idem*, Mănăstirea Căpriana. In: *Comisiunea Monumentelor Istorice. Secţia din Basarabia (CMISB)*, anul II, 1928, pp. 94-109.
[7] Nicolescu, N. *Mănăstirea Condriţa (cu 3 clişee în text)*, Bârlad: Tip. C. D. Lupaşcu, 1932. 42 p.
[8] Mihailovici, P. Document din 1799 decembrie 1, de la Constantin Alexandru Ipsilanti de intărirea daniei către schitul Răciula, ţin. Orhei. In: *Calendarul Basarabiei* (*CB)*, 1928; *Idem*, Înfăţişări de viaţă culturală românească la mănăstirea Noul Neamţ. In: *VB,* 1935, nr. 11, pp. 53-60; *Idem*, Mănăstirea Căpriana, centru de sprijin al revoluţionarilor bulgari, în secolul al XIX-lea. In: *Viaţa Basarabiei* (*VB),* 1938, nr. 1-2, pp. 61-62; *Idem*, Ştiri privitoare la mănăstirea Hâncu, jud. Lăpuşna. In: *Buletinul Oficial al provinciei Basarabia* (*BOPB)*, 1943, nr. 4, pp. 144-147; *Idem*, Izvodul călugărilor şi averii mănăstirii Hârjauca, jud. Orhei, la 1817. In: *BOPB*, 1943, nr. 8, pp. 178-180; *Idem*, Izvodul călugărilor mănăstirii Curchi, ţinutul Orhei, la anul 1817. In: *BOPB*, 1943, nr. 12, p. 114-118; *Idem*, Legături cărturăreşti dintre Mitropolia Moldovei şi mănăstirea Noul Neamţ. In: *Luminătorul*, 1939, nr. 5, pp. 306-312; nr. 6, pp. 365-370; Idem, *Mărturii de spiritualitate românească în Basarabia. Aşezăminte, scrieri, personalităţi*, Chişinău: Ştiinţa, 1993. 408 p.
[9] Puiu, V. *Mănăstirile din Basarabia*, Chişinău, 1919, 98 p. Extras din *RSIABC,* vol. XI, 1919, 98 p.; *Idem*, Însemnări despre mănăstirile şi schiturile eparhiei Hotinului din anul 1820. In: *AB*, an. II, 1930, nr, 3, pp. 262-268.
[10] *Basarabia: Monografie* /Sub îngrijirea lui Șt. Ciobanu, Chişinău: Imprimeria Statului din Chişinău, 1926. 471 p.
[11] Popovschi N. *Istoria Bisericii din Basarabia în veacul al XIX-lea sub ruşi*, Chişinău, 2000, p. 12.
[12] Sava, A. Mănăstirea Hârbovăț (1730–1816), ctitori, egumeni și documente. In*: Revista Societăţii Istorico-Arheologice Bisericeşti* (*RSIABC*). Vol. XXIV. Chişinău, 1934, pp. 322-360.
[13] Ieraclie (Flocea), Mănăstirea Harbovăţ. In: *Luminătorul*, 1942, nr. 9-10, pp. 582-584.
[14] Antim, N. *Monahismul în Basarabia, 1812–1918*, Bălţi: Tipografia Eparhială Balți, 1940, 37 p.
[15] Bezviconi, Gh. *Mănăstirea Japca din judeţul Soroca*, Bucureşti: Tipografia „Fântâna Darurilor”, 1942.

religios”[1]. Cercetarea vieții religioase a fost restricționată de autoritățile laice, iar clerul a avut de suferit în urma imixtiunii statului sovietic[2]. Istoricii din Moldova sovietică au fost „angajați în frontul ideologic”, plonjând între știință, politică și ideologie, iar subiectul vieții religioase se încadra în temele tabuizate sau cele estimate ca fiind de esență reacționară[3]. Sub impactul politicii ateiste, cercetarea istoriei Bisericii Ortodoxe a intrat într-o fază de stagnare. În anii restructurării și transparenței gorbacioviste au existat tendințe de abordare a istoriei vieții ecleziastice prin prisma unor subiecte distanțate de factorul politic[4].

4) *Cea de-a patra etapă* reprezintă o nouă fază în investigarea istoriei monahismului în spațiul istoric al Moldovei și în Basarabia, în special, și se începe odată cu declanșarea mișcării de eliberare națională din RSSM la sfârșitul anilor ’80 ai sec. XX. Au fost elaborate lucrări consacrate aspectelor istorice ale lăcașurilor monastice, realizate în diferite contexte, cum ar fi cazul mănăstirii Hâncu, elaborate de Ion Tentiuc[5], Teodor Candu[6]; mănăstirea Condrița – Valentina Pelin, Sergius Ciocanu[7], mănăstirea Căpriana – Gheorghe Postică[8] etc.; mănăstirea Horodiște (Țipova) – Sergius Ciocanu[9], Ion Grițcu și Ludmila Iftodi[10]; mănăstirea Noul Neamț – Valentina Pelin[11]. Perioada țaristă este reflectată în lucrările Silviei Scutaru[1], moșiile mănăstirilor

[1] Enciu, N. Consideraţii privind particularităţile regimului totalitar comunist din Moldova sovietică (1924–1991). In: *Akademos*. Revistă de Ştiinţă, Inovare, Cultură şi Artă, nr. 4 (19), decembrie, 2010, p. 44.
[2] Xenofontov, I. V. Atrocitățile bolșevice comise împotriva clerului ortodox din R(A)SS Moldovenească. In: *Arhivele memoriei: Recuperarea şi valorificarea istorică a memoriei victimelor regimului totalitar-comunist din Republica Sovietică Socialistă Moldovenească: Memorii. Documente. Studii de caz*, vol III: Cercetări realizate în localitățile din sudul Republicii Moldova /Cons., red. șt.: Anatol Petrencu, Chișinău: Biblioteca Ştiinţifică (Institut) „Andrei Lupan”, 2019, pp. 276-298.
[3] Dragnev, D. Xenofontov, I. V. Istoricul din RSS Moldovenească între știință, politică și ideologie. In: *Panorama comunismului în Moldova sovietică. Context, surse, interpretări* /Ed.: Liliana Corobca, Iași: Polirom, 2019, pp. 494-515.
[4] Тарас, Я. Н. *Памятники архитектуры Молдавии XIV–XX вв*. Кишинев: «Тимпул», 1986, с. 45-62, 107-120.
[5] Tentiuc, I. Repere istoriografice privind originea mănăstirii Hâncu. In: *Tyragetia*, 2002, XI, pp. 99-106; *Idem*, Contribuţii la Istoria mănăstirii Hâncu. In: *Tyragetia,* 2003, XII, pp. 145-154.
[6] Candu, T. Aspecte privind activitatea arhimandritului Chiril şi ridicarea la rang de mănăstire a schitului Curchi din anul 1813. In: *Altarul Credinţei*, nr. 1-2, 2014, pp. 53-56; *Idem*, *Aspecte privind istoria monahismului din Basarabia în sec. XIX. Testamentul arhimandritului Chiril, starețul mănăstirii Curchi, și executarea prevederilor sale*. In: *Studii de arhondologie și genealogie*, I, 2014, pp. 53-66.; *Idem*, Date noi despre starеții și evolutia vieții de obște la schitul Suruceni: începutul sec. al XIX-lea. In: *Şcoală, educaţie, cercetare – de la restricţionări ideologice la valori democratice europene*. Conferinţa ştiinţifică naţională. Chișinău: CEP USM, 2014, pp. 39-41.
[7] Pelin, Valentina. Mărturii documentare despre schitul Condriţa înainte de 1783. In: *RIM,* 2002, nr. 3-4, pp. 13-20; Ciocanu S. Începuturile mănăstirii Condriţa. Construirea primei biserici de zid. Controverse. In: *RIM*, 2002, nr. 3-4, pp. 42-52.
[8] Postică Gh. Mănăstirea Căpriana în viziune istorico-arheologică. In: *Akademos*. Revistă de Ştiinţă, Inovare, Cultură şi Artă, 2005, nr. 1, pp. 38-42; *Idem*, Constantinescu, N. *Căpriana. Repere istorico-arheologice*, Chişinău: Ed. Ştiinţa, 1996. 110 p.
[9] Ciocanu, S. Mănăstirea Horodişte de lângă satul Ţipova: consideraţiuni privind devenirea ei istorică. In: *Buletin Ştiinţific*. Revistă de Etnografie, Ştiinţele Naturii şi Muzeologice, fascicula Etnografie şi Muzeologie, serie nouă, vol. 3 (16), Chişinău, 2005, pp. 24-48.
[10] Grițcu, I. Iftodi, Ludmila. *Mănăstirea Țipova*, Chișinău, 2005, 40 p.
[11] Pelin, Valentina. Documente inedite cu privire la moşiile mănăstirii Neamţ în Basarabia (sec. XVII-XVIII). In: *Pergament*, 1999, II, pp. 157-182.

închinate la locurile sfinte – de Tatiana Varta[2], Angela Zubco[3], Teodor Candu[4]. O retrospectivă istorică a arhitecturii așezămintelor monahale au realizat-o cercetătorii Luminița Ilvițchi[5], Eugen Bâzgu[6], Vlad Ghimpu[7], Sergius Ciocanu[8], Mariana Șlapac[9]. Fenomenul antireligios generat de autoritățile sovietice este reflectat în lucrările unor cercetători și scriitori cum ar fi: Valeriu Pasat[10], Ion Țurcanu[11], Ludmila Tihonov[12], Romeo Cemârtan[13], Vladimir Beșleagă[1], Veaceslav

---

[1] Scutaru, Silvia. Caracteristica generală a mănăstirilor din Basarabia la sfârşitul sec. al XIX-lea – începutul sec. al XX-lea. In: *Anuarul Muzeului Literaturii Romane*, An. I, Iaşi, 2008, pp. 134-149; *Idem*, Mănăstirile basarabene – o componentă esenţială a vieţii eparhiale din Basarabia la sfârşitul sec. XIX – începutul sec. XX. In: *Destin românesc*, 2010, V (XVI), 1(65), pp. 110-118; *Idem*, Congresele Eparhiale din anul 1917 din Basarabia. In: Pruteanu-Isăcescu, I. *Românii din afara graniţelor ţării. Iaşi–Chişinău: legături istorice*, Iaşi, 2008, pp. 207-218.

[2] Varta, Tatiana. *Evoluţia sistemului de arendă a domeniilor basarabene ale mănăstirilor inchinate (1812-1917)*. In: *RIM,* 2000, nr. 3-4, pp. 96-103; *Idem*, Noi contribuţii la problema privind domeniile mănăstirilor închinate din Basarabia (1813-1907). Suprafaţa, orientare, capacitate economică. Consideraţii generale. In: *RIM,* 2004, 4, pp. 64-80.

[3] Zubco, Angela. Situaţia în secolul al XIX-lea a mănăstirilor închinate din Basarabia. In: *Sud-Estul şi Contextul European*, VIII, Bucureşti, 1997, pp. 25-33.

[4] Candu, T. Contribuții la studierea abuzurilor egumenilor mănăstirilor închinate din Țara Moldovei (1806-1812): Cazul Daniil vs. Theodoret de la mănăstirea Florești. In: *Tyragetia*, Serie nouă, vol II, nr. 2, Chișinău, 2008, pp. 199-203.

[5] Ilvițchi, L. *Mănăstirile şi schiturile din Basarabia*. Chişinău, 1999.

[6] Bâzgu, E. *Mănăstirile rupestre din bazinul Nistrului – artere de răspândire a creştinismului*. In: *Arta,* Chişinău, 1996, pp. 98-105; *Idem*, Reevaluări cronologice ale complexului monastic rupestru Butuceni-Orhei. In: *Arta*, Chişinău, 1997, pp. 130-139.

[7] Ghimpu, V. Biserici şi mănăstiri moldoveneşti în Basarabia anilor 1457–1600. In: *Tyrageţia*. 1997, nr. 4-5, pp. 19-28. 59; *Idem*, Mănăstirea rupestră de la Japca din zona Nistrului Mijlociu. In: *Arhitect Design*, nr. 8, Bucureşti, 1997, pp. 47-50.

[8] Ciocanu S. Biserica rupestră de la mănăstirea lui Bosie din Orheiul Vechi, Basarabia. In: *Arhitect Design*, nr. 2, Bucureşti, 1998, pp. 44-47.

[9] Șlapac, Mariana. Arhitectura complexurilor monastice. In: *Mănăstiri şi schituri din Republica Moldova: studii enciclopedice* /Red. șt.: Andrei Eșanu; resp. de ed.: Mihai Adauge, Ion Xenofontov, Chișinău, Institutul de Studii Enciclopedice, 2013, pp. 541-556.

[10] Пасат, В. Введение к 4-х томному изданию «Православие в Молдавии: власть, церковь, верующие. 1940-1991». In: *Православие в Молдавии: власть, церковь, верующие. 1940-1953*. Том 1. Отв. ред., сост. и автор предисл. В. Пасат, Москва: Российская политическая энциклопедия, 2009, с. 25-63; *Idem*, Православие в Молдавии: краткий исторический очерк (1940-1953 гг.). In: *Православие в Молдавии: власть, церковь, верующие. 1940-1953. Том 1*. Отв. ред., сост. и автор предисл. В. Пасат, Москва, Российская политическая энциклопедия, 2009, с. 64-93; *Idem*, Православие в Молдавии: краткий исторический очерк (1953-1960 гг.). In: *Православие в Молдавии: власть, церковь, верующие.* 1953-1960. Том 2. Отв. ред., сост. и автор предисл. В. Пасат, Москва: Российская политическая энциклопедия. 2010, с. 43-87. *Idem*, Православие в Молдавии: краткий исторический очерк (1961-1975гг.). In: *Православие в Молдавии: власть, церковь, верующие. 1961-1975.* Том 3. Отв. ред., сост. и автор предисл. В. Пасат, Москва: Российская политическая энциклопедия, 2011, с. 23-40; Pasat V. *RSS Moldovenească în epoca stalinistă (1940-1953*). Chişinău: Cartier, 2011, pp. 559-620; *Idem*, *Biserica Ortodoxă şi puterea sovietică în RSS Moldovenească (1940-1991)*. Chișinău: Cartier, 2019. 568 p.

[11] Ţurcanu, I. Cine a inchis bisericile și mănăstirile din Basarabia? In: *Cugetul*. Revistă de istorie și cultură, 2000, nr. 1, pp. 26-29; *Idem,* Închiderea mănăstirilor din Basarabia de către sovietici (anii ' 50-60 ai sec. al XX-lea). In: *Cugetul.* Revistă de istorie și cultură, 2003, 2 (18), pp. 20-24; *Idem*, Scurt istoric al închiderii mănăstirii Noul Neamț. In: *Cugetul.* Revistă de istorie și cultură, 2002, nr. 3-4, pp. 93-95.

[12] Tihonov, Ludmila. Unele aspecte ale politicii bolşevicilor faţă de Biserica Ortodoxă din Basarabia (iunie 1940-iunie 1941). In: *Analele ştiinţifice ale USM*, Seria ştiinţe socio-umane, Chişinău, 1999, pp. 224-229; *Idem*, Politica regimului sovietic faţă de Biserica Ortodoxă din Basarabia ocupată (1940-1941). In: *Cugetul.* Revistă de istorie și cultură, 2003, 2 (18), pp. 13-19; *Idem*, *Politica statului sovietic faţă de culte din RSS Moldovenească (1944-1965),* Chişinău: Prut Internaţional, 2004. 170 p.; *Idem*, *Religie şi totalitarism în Moldova sovietică*, Chişinău: Lexon-Prim, 2021. 200 p.

[13] Cemârtan, R. *Situaţia şi evoluţia vieţii bisericeşti din RSSM în perioada 1945-1962*. In: *Destin Românesc*, Chişinău, Serie nouă, An. V (XVI). 2010, nr. 3-4 (67-68), pp. 118-130.

Ciorbă[2], Ion V. Xenofontov[3], V. Sodol[4]. Prezintă interes studiile elaborate de Marin Șalari referitoare la dinamica vieții mănăstirești din Basarabia[5]. O lucrare enciclopedică unică în spațiul românesc o reprezintă volumul „Mănăstiri şi schituri din Republica Moldova: studii enciclopedice" (2013)[6]. Istoricul Ion Țurcanu a prezentat, în exclusivitate, date inedite despre contextul închiderii mănăstirii Hârbovăț[7]. În monografia consacrată „mănăstirii rezistenței"[8], cum este pe bună dreptate numită mănăstirea Japca, singurul complex monahal neînchis de la înființare, Ion Valer Xenofontov prezintă mișcările monahale cu tangențe directe asupra mănăstirii Hârbovăț[9]. O contribuție substanțială în studierea istoriei, circulației și valorii documentare a cărții vechi în Basarabia în sec. XVI–XIX[10]; a identificării și cercetării *de visu* a bibliotecilor mănăstirilor din Republica Moldova, în general[11], și a mănăstirii Hârbovăț, în mod special, a adus-o cercetătorul Igor Cereteu. Studierea tezaurului bibliografic al bibliotecii mănăstirii Hârbovăț a fost realizată și de preotul Manole Brihuneț[12]. Cercetătoarea Adelaida Chiroșca a studiat icoane cu chipul Maicii Domnului de la Hârbovăț din colecția Muzeului Național de Istorie a Moldovei[13]. Istoricul Ion Gumenâi a reușit să editeze patru volume ale

---

[1] Beşleagă, Vl. Bisericile şi mănăstirile sub regimul totalitar comunist în RSSM (1950-1960). In: *Destin Românesc*, 1996, nr. 1, pp. 121-136; nr. 3, pp. 60-77; nr. 4, pp. 86-100; 1997, nr. 2, pp. 110-125; *Idem*, *Mănăstirea Răciula*, 1959 (I). In: *Destin Românesc*, 2000, 7, nr. 1, pp. 102-114; (II), 2000, 7, nr. 2, pp. 90-100; (III), 2000, 7, nr. 4, pp. 131-148; (IV), 2001, 8, nr. 2, pp. 54-72; (V), 2002, 9, nr. 1, pp. 112-129; (VI), 2002, 9, nr. 4, pp. 122-136; (VII), 2004, 1-2, pp. 158-174; (VIII), 2006, 1, pp. 78-90.

[2] Ciorbă, V. *Biserica Ortodoxă din Basarabia şi Transnistria (1940-2010).* Chişinău: Pontos, 2011. 460 p.

[3] Xenofontov, I. Activitatea împuterniciților în problemele Bisericii Ortodoxe de pe lângă Consiliul de Miniştri al U.R.S.S. pentru R.S.S. Moldovenească. In: *Lucrări prezentate la Simpozionul Internațional „Stalinizare și destalinizare. Evoluții instituționale și impact social"*. Făgăraș–Sâmbăta de Sus, 22–25 iulie 2013, Iași: Polirom, 2014, pp. 311-322.

[4] Содоль, В. А. *Монастыри Советской Молдавии: взаимоотношения с государством и хозяйственная деятельность (1944-1962).* Тирасполь: Издательство «Stratum plus» P.P., 2015. 256 p.

[5] Șalari, M. Izvoarele studierii istoriei Bisericii Ortodoxe din Basarabia (sec. al XIX-lea). In: *Tendințe contemporane ale dezvoltării științei: viziuni ale tinerilor cercetători*. Ediția 5, Vol. 3, 2016**,** pp. 201-204; *Idem*, Din istoria vieții monahale în Basarabia (prima jumătate a sec. al XIX-lea). In: *Revista de Etnologie și Culturolo*gie, Vol. XXVII, 2020, pp. 129-136; *Idem*, Locul și rolul mănăstirilor în viața socială și culturală a Basarabiei (a doua jumătate a sec. al XIX-lea – prima jumătate a sec. XX). In: *Revista de Etnologie și Culturologie*, Vol. XXVIII, 2020, pp. 109-116.

[6] *Mănăstiri şi schituri din Republica Moldova: studii enciclopedice*. / Red. șt.: Andrei Eșanu; resp. de ed.: Mihai Adauge, Ion Xenofontov, Chișinău, Institutul de Studii Enciclopedice, 2013. 800 p.

[7] Țurcanu, I. Mănăstirea Hârbovăț: un caz spectaculos din istoria închiderii de către sovietici a lăcașurilor de cult din Basarabia. In: *Luminătorul*, 2002, nr. 6 (63), pp. 24-28; Țurcanu, I. *Bessarabiana. Teritoriul dintre Prut și Nistru în câteva ipostaze istorice și reflecții istoriografice*, Chișinău: Editura Cartdidact, 2012, pp. 210-213.

[8] Xenofontov, I. V., Mănăstirea Japca – o istorie a rezistenței spirituale. In: *Dialogica*. Revistă de studii culturale și literatură, anul II, nr. 1, 2020, pp. 88-98.

[9] *Idem*, *Complexul monahal Japca: istorie şi spiritualitate*. Ediția a II-a revăzută și adăugită /Cons. șt.: Octavian Moșin, Chișinău: Lexon-Prim, 2020, pp. 126-127.

[10] Cereteu, I. *Cartea românească veche în Basarabia: Istorie, circulație, valoare documentară*. București–Brăila: Editura Academiei Române, Editura Istros, 2019, 545 p.

[11] *Idem*, *Cartea bisericească în mănăstirile din Republica Moldova. Ediție enciclopedică*, Chișinău: S.n., 2016. 472 p.

[12] Brihunet, M. Valorificarea tezaurului bisericilor şi al mănăstirilor din Moldova. Cazul bibliotecii mănăstirii Hârbovăț. In: *Akademos*. Revistă de Ştiinţă, Inovare, Cultură şi Artă, 2012, nr. 4 (27), pp. 157-164.

[13] Chiroșca, Adelaida. Chipul Maicii Domnului de la Hârbovăț în colecția de icoane din patrimoniul Muzeului Național de Istorie a Moldovei. In: *Tyragetia*, 2013, vol. VII [XXII], nr. 2, pp. 387-402.

manuscrisul ieromonahului mănăstirii Noul Neamț, Andronic Popovici – „Istoria sfintelor mănăstiri Neamț și Secu”[1]. Lucrările respective ne prezintă informații despre moșia Hârbovățului, toponimică etc.

Cercetarea minuțioasă a discursului istoriografic pe parcursul a circa două secole ne demonstrează lipsa unei lucrări științifice consacrate rolului jucat de mănăstirea Hârbovăţ în viața monahală din spațiul pruto-nistrean de la fondare și până la închiderea vetrei monahale de regimul autoritar sovietic.

În capitolul I au fost analizate *sursele istorice*, clasificate în surse istorice inedite (documente de arhivă) și edite (documente editate; cartea bisericească, note şi însemnări de călătorie; memorialistica, presa; surse iconografice).

Arhiva mănăstirii. Încercări de evidențiere a documentelor din sfântul lăcaș s-au început din anul 1813. O sistematizare mai concretă s-a realizat din anul 1845. În 1880, Pavel Ciudețki a publicat informații relevante referitoare la arhivele pe care le-a cercetat la Hârbovăț și Curchi[2]. În prezent, în arhiva mănăstirii Hârbovăț se păstrează doar documente din istoria recentă a instituţiei.

Materialele de arhivă reconstituie dimensiuni complexe atât ale vieții monahale din spațiul pruto-nistrean în general, cât și cel al vetrei monahale de la Hârbovăț în mod special. Cele două Fonduri ale Dicasteriei Duhovnicești a Eparhiei Chișinăului și Hotinului (F. 205)[3] și Consistoriului Duhovnicesc al aceleiași Eparhii (F. 208)[4] din cadrul ANRM constituie un adevărat tezaur informațional care ne-a permis să reconstituim cea mai mare parte a datelor istorice cu privire la evoluția vieții monahale din Basarabia[5]. O valoare incontestabilă o reprezintă Fondul 1269 „Blagocinul mănăstirilor și schiturilor, starețul mănăstirii Adormirea Maicii Domnului de la Hârbovăț, arhimandritul Hariton”[6]. Pentru recuperarea informațiilor cu privire la obștea monahală de la Hârbovăț a fost studiat inventarul 12 al Fondului 208, în cadrul căruia, pe lângă „Formularele de serviciu ale clerului de mir”, s-au păstrat și o parte din formularele de serviciu ale clerului monahal. Un interes aparte pentru a soluționa unele chestiuni legate de patrimoniul material mobil și imobil al mănăstirii vizate îl reprezintă fondurile judecătorești din Basarabia, cum ar fi Fondurile 37 și 40 ale Judecătoriei civile de circumscripție Iași–Chișinău și judecătoriei județene Chișinău. În documentele Dicasteriei Exarhale, ulterior,

[1] Popovici, A. *Istoria Sfintelor mănăstiri Neamț și Secu*, vol. 1 / Editor: Ion Gumenâi, Chișinău: Lexon-Prim, 2016, 344 p.; Vol. 2, 2019, 212 p.; Vol. 3-4, 2020, 320 p.
[2] Чудецкий, П. Из монастырских документов. In: *Кишиневские Епархиальные Ведомости* (*КЕВ)*, 1882, № 2, pp. 87-117; № 3, pp. 156-182.
[3] Arhiva Națională a Republicii Moldova (ANRM). F. 205, inv. 1, d. 2032, 2864, 5001, 5057, 5398.
[4] ANRM, F. 208, inv. 1, d. 86, 5229; inv. 3, d. 64, 575, 1400, 1593, 1946; inv. 12, d. 139 ș.a.
[5] ANRM, F. 205, inv. 1, F. 208, inv. 1-12.
[6] ANRM. F. 1269, inv. 1, d. 1-5.

după 1821, ale Dicasteriei Duhovnicești, iar după 1832 – ale Consistoriului Duhovnicesc eparhial, se păstrează dosare cu cererile diferitor persoane care solicitau să fie primite în rândul obștilor[1]. Perioada interbelică a evoluției monahismului basarabean este reflectată în Fondul Consiliului Eparhial al Arhiepiscopiei Chișinăului (Mitropoliei Basarabiei)[2]. De o importanță majoră pentru a înțelege unele procese prin care a trecut monahismul basarabean și în general biserica după 1918 ne-au servit unele fonduri cum ar fi cele ale Prefecturii jud. Chișinău (Lăpușna) – F. 339, ale instituției însărcinate cu implementarea reformei agrare în Basarabia „Casa Noastră" – F. 110, dar și alte fonduri depozitate în ANRM. Evoluția vieții monahale în perioada de administrație sovietică este reflectată pe larg în F. 3046 (al împuternicitului pentru afacerile Bisericii Ortodoxe Ruse din RSSM).

Documente edite. O preocupare a cercetătorilor o reprezintă publicarea izvoarelor istorice. Vasili Curdinovschi a publicat lucrarea *Manuscrisul gramaticii slavone bisericești a mănăstirii Hârbovăț din gubernia Basarabia*[3]. Visarion Puiu a publicat documente referitoare la istoria monahismului în Moldova dintre Prut şi Nistru, inclusiv a mănăstirii Hârbovăţ[4]. Toma G. Bulat a editat o serie de documente referitoare la evoluția vieții monahale din spațiul românesc, inclusiv est-carpatic[5], a publicat colecția „Acte basarabene"[6]. Unul dintre cei mai prolifici editori de izvoare istorice a fost Constantin N. Tomescu[7]. Aurel V. Sava a publicat 26 de documente ce reflectă evoluția vieții monahale de la Hârbovăț[8]. O valoare deosebită o reprezintă culegerea de documente întocmită de academicianul Valeriu Pasat[9]. Listele clerului din RSSM au fost editate de cercetătorii Teodor Candu și Octavian Moșin[10].

Documente juridice. O altă categorie importantă de documente utilizate în lucrare sunt cele juridice ce pot fi clasificate în canonice și laice. Din grupul celor canonice fac parte informațiile oficiale ce ţin de activitatea ierarhilor, documente publicate în oficiosul Eparhiei

[1] ANRM. F. 205, inv. 1, d. 2032.
[2] Tomescu, Const. N. Diferite ştiri din Arhiva Consiliului Eparhial -Chişinău. In: *AB*, 1933, nr. 1, p. 27.
[3] Курдиновский, В. Рукописная церковнославянская грамматика Гербовецкого монастыря Бессарабской губернии. In: *Труды Бессарабского церковного историко-археологического общества* (*ТБЦИАО)*, 1910, № 4, с. 1-32.
[4] Puiu, V. Pentru istoria monahismului din Moldova. In: *AB*, 1929, nr. 3, pp. 1-5.
[5] Bulat, T. G. Acte de la mănăstirea Curchi (jud. Orhei). In: *AB*, 1929, nr. 3, pp. 98-101; *Idem,* Varia documenta. In: *AB*, an. V (1933), nr. 4, pp. 327-348; *Idem,* Clerul român sub ocupaţia rusească din 1806-1812. In: *RSIABC*, vol. XVIII, 1929, pp. 8-30; *Idem,* Dimachi, M. Moşiile mănăstirii Suceviţa (Bucovina) în Basarabia de Jos. In: *AB*, nr. 2, 1929, p. 56-59; *Idem, Documentele mănăstirii Văratec (1497-1836)*, Chişinău, 1939, 242 p.
[6] *Idem,* Acte basarabene 1786–1840. In: *AB*, 1932, nr. 1, doc. X, p. 65.
[7] Tomescu, Const. N. Diferite ştiri din Arhiva Consiliului Eparhial – Chişinău. In: *AB*, 1933, nr. 1, p. 27.
[8] Sava, A. Mănăstirea Hârbovăț (1730–1816), ctitori, egumeni și documente. In: *RSIABC*. Vol. XXIV. Chișinău, 1934, pp. 322-360.
[9] *Православие в Молдавии: власть, церковь, верующие (1940-1953)*, т. 1., 967 с.
[10] Candu, T. Moșin, O. *Documente privind istoria Bisericii din RSSM: registrul și listele clerului (1945–1965)*, Chișinău: Pontos, 2013, pp. 20, 33, 55, 58, 67, 182.

Chișinăului și Hotinului, partea oficială a Buletinului Eparhiei Chișinăului (1867–1918). Pentru documentarea lucrării a fost utilizată și legislația laică de epocă.

Cartea bisericească. O valoare documentară substanțială o reprezintă cartea bisericească de la mănăstirea Hârbovăț. Pe baza însemnărilor marginale înscrise în aceste tipărituri depistăm circulația cărții atât în mediul monahal, dar și cel laic[1].

Notele şi însemnările de călătorie. După Unirea din 1918, Basarabia intră în vizorul mai multor cercetători din spațiul românesc. Astfel, în revista *Luminătorul* (1922) au fost publicate notele de călătorie ale geografului român Gheorghe Rașcu, care a vizitat lăcașurile sfinte din Basarabia[2]. Referitor la Hârbovăț, savantul ne prezintă elemente din viața cotidiană și descrieri ale spațialității[3]. În 1936, preotul bucureștean Dimitire P. Micșunescu a întreprins o călătorie de studii la lăcașurile monahale basarabene[4].

Memorialistica. Memoriile profesorului Constantin Nicolae Tomescu, editate recent[5], conţin mărturii preţioase văzute prin prisma unui cercetător al izvoarelor istorice[6].

Presa. Au fost studiate materialele inserate în primul buletin eparhial[7], revistele *Luminătorul*[8], *Episcopia Hotinului*, *Însemnări Creştine*, *Arhivele Basarabiei.* Am investigat *Anuarul Eparhiei Chişinăului şi Hotinului (Basarabia). Ediție oficială*.

Surse de patrimoniu. Datele ce le publică în perioada interbelică juristul Aurel V. Sava indică faptul că mănăstirea Hârbovăț dispunea de un bogat patrimoniu. Parte din valorile materiale și spirituale al lăcașurile sfinte basarabene sunt prezentate în *Opisul obiectelor ce se păstrează în Muzeul Societății Istorico-Arheologice Bisericeşti Basarabene* (1923).

Surse iconografice. Au fost utilizate din fondurile foto ale Muzeului Național de Istorie a Moldovei, Muzeului Național de Etnografie și Istorie Naturală, colecția privată foto a

---

[1] Cereteu, I. Biblioteca mănăstirii Hârbovăț. Reconstituire. In: *Anuarul Institutului de Istorie a Moldovei*, 2012, pp. 130-144.
[2] Rașcu, Gh. Cutreierând principalele mănăstiri din Basarabia. In: *Luminătorul*. Chișinău, 1921, (I) nr. 11-12, pp. 16-28, 1922, (II) nr. 2, pp. 28-35.
[3] *Idem*, *(II)*.., p. 29.
[4] Micşunescu, Dm. P. *Vizitând mănăstiri basarabene şi bucovinene* (Cu o prefață de N. Iorga). București: Tipografia ziarului „Universul", 1937, pp. 7, 53-56.
[5] Tomescu, Const. N. *Jurnal din viaţa mea.* Ediție îngrijită de Silvia Corlăteanu-Granciuc, George Enachi, Chișinău: Cartdidact, 2018, 1100 p.
[6] *Ibidem*, pp. 327-352.
[7] *Систематический указатель статей, помещенных в неофициальной части „Кишиневских Епархиальных Ведомостей" с 1867 года (с начала издания) по 1904 г.*, Кишинев, 1910, 156 с.; *Систематический указатель статей, помещенных в неофициальной части „Кишиневских Епархиальных Ведомостей" с 1904 по 1912 год*. Под ред. В. Г. Курдиновского, Кишинев, 1913, 156 с.; *Систематический указатель статей, помещенных в неофициальной части „Кишиневских Епархиальных Ведомостей" за 1913 год*, Кишинев, 1915, 21 с.; Poştarencu, D. *Materiale referitoare la istoria ţinutului natal*, publicate în paginile revistei „*Кишиневские Епархиальные Ведомости"*. In: *Cugetul.* Revistă de istorie și cultură, 2002, nr. 3-4 (15-16), p. 70.
[8] Erhan, D. Mănăstirea Suruceni. In: *Luminătorul*, 1908, nr. 10.

protoiereului mitrofor Manole Brihuneț, resurse bibliografice. De o valoare incontestabilă sunt sursele cartofiliei.

2. EVOLUȚIA MĂNĂSTIRII HÂRBOVĂȚ ÎN CONTEXTUL VIEȚII MONAHALE A SPAȚIULUI PRUTO-NISTREAN (ANII ’30 AI SEC. AL XVIII-LEA – ANII ’60 AI SEC. AL XX-LEA)

În subcapitolul 1 *Dinamica vieții monahale în spațiul pruto-nistrean* se prezintă conexiunea directă cu evoluția acestui fenomen în întregul spațiu românesc[1]. Evoluția monahismului din Moldova, din cele mai vechi timpuri, s-a bucurat de susținerea puterii politice care, la rândul său, beneficia de suportul ideologic din partea așezămintelor monahale. Componența etnică și numerică a obștilor monahale din spațiul basarabean s-a dezvoltat neuniform de la o mănăstire la alta; numărul viețuitorilor în mănăstiri era determinat atât de situația economică a lăcașurilor, cât și de atitudinea conducătorilor acestora și a autorităților față de nevoitori. Astfel, dacă în prima jumătate a sec. al XIX-lea observăm că numărul călugărilor și ascultătorilor din mănăstirea Hârbovăț nu depășea sau chiar nici nu atingea cu mult numărul de călugări stabilit prin normele aprobate de Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Ruse, odată cu a doua jumătate a sec. al XIX-lea, numărul acestora crește spre sfârșitul deceniului VII al acelui secol. Din a doua jumătate a sec. al XIX-lea, mănăstirea Hârbovăț, care prin tradiție era considerată schit rusesc, se transformă într-un așezământ monahal cu viețuitori preponderent de etnie română, deși serviciul divin se oficia în limbile română și rusă, totuși, numărul nevoitorilor de sorginte etnică românească i-a permis acestui lăcaș să devină, alături de mănăstirile Curchi, Dobrușa, Hâncu etc., apanaj al valorilor locale, ceea ce nu o dată a deranjat autoritățile eparhiale, promotoare ale politicii agresive de rusificare; schimbările dese ale proestoșilor acestor lăcașuri, în anii ’70, a doua jumătate a anilor ’80 – începutul anilor ’90 ai sec. al XIX-lea, sunt o dovadă în acest sens. Începând cu ultimul sfert al aceluiași secol, observăm o scădere continuă a acestui număr, restabilindu-se situația de la începutul Primului Război Mondial, procesul de creștere a numărului de viețuitori în mănăstirea Hârbovăț atingând maximul în anul 1938. Componența etnică a nevoitorilor, de asemenea, în decursul sec. al XIX-lea – prima jumătate a sec. XX este într-o continuă modificare. Dacă în prima jumătate a sec. al XIX-lea elementul etnic ucrainean/rutean era preponderent, spre mijlocul sec. al XIX-lea, din punct de vedere etnic,

[1] Bâzgu, E. *Mănăstirile rupestre din bazinul Nistrului – artere de răspândire a creştinismului*. In: *Arta,* Chişinău, 1996, pp. 98-105; *Idem*, Reevaluări cronologice ale complexului monastic rupestru Butuceni-Orhei. In: *Arta*, Chişinău, 1997, pp. 130-139.

românii (moldovenii) devin majoritari, situație care se va menține până la închiderea lăcașului de către autoritățile sovietice. Instituțiile monastice, în speță în decursul celei de-a doua jumătăți a sec. al XX-lea, s-au confruntat cu diverse prigoniri din partea statului, care au fost atât de radicale încât au dus la dispariția pentru o perioadă de câteva decenii a vechilor ctitorii domnești și boierești. După dispariția Uniunii Sovietice și proclamarea independenței de stat a Republicii Moldova are loc un proces de reîntemeiere a mănăstirilor și de fondare de noi așezăminte, care demonstrează încă o dată strânsa legătură pe care o au locuitorii Moldovei cu creștinismul.

Subcapitolul 2 este intitulat *Fondarea și ctitorii mănăstirii Hârbovăț.* Dezvoltarea vieții monahale în spațiul est-carpatic cunoaște un avânt deosebit începând cu a doua jumătate a sec. al XVII-lea și, în mod special, în decursul sec. al XVIII-lea. Din această perioadă sunt atestate fondarea unor așezăminte monahale, ale căror ctitori sunt reprezentanți ai elitelor locale, dregători de margine, proprietari de moșii și simpli locuitori. Potrivit tradiției, fondarea mănăstirii Hârbovăț ar fi avut loc spre sfârșitul sec. al XVII-lea, atunci când un grup de călugări de la mănăstirea din Berșad, Podolia, au trecut în Țara Moldovei și ar fi întemeiat un schit. Legendele locale amintesc că acești călugări ar fi fugit în urma persecuțiilor pe care le-ar fi avut de suferit din partea uniaților. În aceeași legendă se amintește și despre numele unuia dintre călugări, adică al lui Ioanichie Gorbati (Gârbov), de neam rus, care avea deficiențe fiziologice, cauzate de vârsta înaintată, adică era gârbovit, de la care deficiență ar și proveni de fapt denumirea schitului. Această versiune a fost susținută și de preotul Dimitrie P. Micşunescu[1]. Pentru comparație, antroponimicul Gârbu nu este unul străin în documentele medievale românești. Despre un pan Manoil Gârbovul se vorbește într-un document elaborat la Suceava la 29 septembrie 1441[2]. O altă tradiție înscrie în rândul ctitorilor acestui așezământ pe Constantin Carpuz, pârcălab, care ar fi întemeiat pe la anul 1730 pe partea sa de moșie Vovinești (Hoginești) un schit. După ce am trecut în revistă actele unde se fac referiri directe și indirecte cu privire la fondarea schitului Hârbovăț, ajungem la următoarea concluziei – că acesta a fost zidit pe partea de sus a moșiei Hoginești, ținutul Orhei. Inițiativa zidirii acestuia ar fi venit din partea călugărului Ioanichie, care a reușit să-l convingă pe Ursache Carpuz, fiul lui Constantin Carpuz, să susțină acest act. Deși tradiția îl indică în calitate de prim ctitor pe Constantin Carpuz, documentele cercetate nu fac nicio referință că acesta cu adevărat ar fi fost ctitorul schitului Hârbovăț, majoritatea indicându-l în această calitate pe Ursache și pe un frate al său, probabil Cârstea Carpuz din Orhei. Prin urmare, momentul zidirii schitului Hârbovăț urmează să fie

[1] Micşunescu, D. P. *op. cit*., 1937, p. 53.
[2] *Documenta Romania Historica. A. Moldova*. Vol. I (1384–1448) /Volum întocmit de C. Cihodaru, I. Caproșu, L. Șimanschi. București: Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1975, doc. 217, p. 304.

amplasat în intervalul primei jumătăți a sec. al XVIII-lea, cca 1712–1761, anul superior reprezentând momentul când la inițiativa superiorului Pahomie, și cu acordul răzeșilor ce se trag din Carpuz, schitul a fost reconstruit sau, probabil, extins. În opinia noastră, ctitorul principal al schitului Hârbovăț trebuie considerat Ursache Carpuz, și nicidecum tatăl său Constantin, ginerele pârcălabului Gligoraș Leca, fapt confirmat de sursele istorice.

O importanță majoră, pe lângă ctitorii principali, pentru dezvoltarea lăcașurilor monastice îl au și ctitorii secundari, sau toți acei binefăcători care prin acțiunile lor au contribuit la întreținerea viețuitorilor de prin mănăstiri. Șirul celor care au contribuit la buna organizare a mănăstirii este dificil de restabilit pentru perioada sec. al XIX-lea – începutul sec. al XX-lea; motivul este faptul că până la noi, cu părere de rău, nu au ajuns condicile de venituri și cheltuieli ale mănăstirii în cadrul cărora erau trecute sumele importante donate în folosul acesteia.

În subcapitoul 3 am abordat *Comunitatea monahală a mănăstirii Hârbovăț: constituire, componență numerică și etnică*. Datele sumare care ni le oferă documentele mănăstirii Hârbovăț din sec. al XVIII-lea ne prezintă formarea și evoluția obștii călugărilor care au viețuit în acest așezământ. O primă informație se referă la monahii care ar fi venit din mănăstirea Berșad din Podolia. Deși nu s-au păstrat numele primilor viețuitori, cu excepția starețului Ioanichie, credem că unii dintre cei care au venit și s-au așezat cu traiul la această mănăstire îi aflăm și în documentele din a doua jumătate a sec. al XVIII-lea. În Rusia, încă din 1764 au fost introduse statele de personal pentru mănăstiri și unele limite pentru mănăstirile aflate în afara statelor, totuși în Basarabia acest lucru s-a produs abia în 1836, atunci când în mănăstiri și schituri au fost introduse statele limită pentru călugări și ascultători. Fețele bisericești care manifestau intenția, în primii ani de la anexarea Basarabiei, de a intra în monahism urmau să îndeplinească următoarele condiții: să facă o solicitare motivată în vederea primirii în cadrul unei obști monastice, după o convenire prealabilă cu conducătorii lăcașului în care dorea să intre: printre condițiile ce le ofereau posibilitatea de a fi primiți spre ispitire era starea familială soluționată, adică lipsa copiilor minori sau, în caz de prezență a acestora, urma să le asigure educația până la majorat; lipsa soției sau soția dacă era în viață să dorească și ea să se dedice vieții monastice, precum și o stare a sănătății care le-ar permite îndeplinirea îndatoririlor din cadrul obștii; în cazul nerespectării unei dintre aceste condiții, pretendenții puteau să primească refuzul din partea autorităților eparhiale. Cât privește persoanele din alte categorii sociale, în speță din rândul contribuabililor, procedura de primire în ispitirea monastică era puțin mai complexă. Dacă o persoană era membră a unei obști de contribuabili, aceasta, în cazurile când dorea să intre în mănăstire, urma să primească o învoire din partea membrilor obștii în cadrul căreia era înscris candidatul, dar și o aprobare prealabilă din partea autorităților administrative de ocol, ținut sau

dumă orășenească. În anii ’ 80 ai sec. al XIX-lea, în procesul de primire în monahism survin unele modificări. Pentru intrarea în monahism a persoanelor din rândurilor categoriile sociale care nu erau membri ai clerului, era desfășurată o corespondență complexă dintre autoritățile ecleziastice și cele civile. Printre cei care au viețuit în cadrul mănăstirii Hârbovăț, pe lângă poslușnici și călugări, de-a lungul sec. al XIX-lea constatăm și situații că viețuiau temporar sau până la sfârșitul vieții și unii conducători de mănăstiri și arhierei care au avut de jucat un rol distinct în ridicarea autorității acestui lăcaș, atât pe plan spiritual, cât și social. De menționat faptul că, deși la așezământul monahal Hârbovăț slujeau în mare parte monahi moldoveni, totuși serviciul divin se făcea în limba slavonă[1].

Referindu-ne la starea monahilor din regiunea Basarabiei în perioada interbelică, un interes deosebit îl prezintă raportul exarhului mănăstirilor, ieromonahul Antonie Harghel, din anul 1930, care nota: „Din primele zile de la venirea arhiepiscopului Gurie Grosu, în fruntea Bisericii din Basarabia, în calitate de locțiitor al arhiepiscopului Chișinăului și Hotinului, la 1 ianuarie 1920, în adresele sale către autoritățile române, pe lângă probleme legate de organizarea și statutul Bisericii în cadrul Bisericii Autocefale Ortodoxe Române, pune în discuție și problema scutirii fețelor bisericești de serviciul militar, demersuri care s-au materializat prin norma de scutire de înrolare a preoților care au absolvit seminarele teologice. Deși existau asemenea norme, în anul 1925, Ministerul de Război al României înainta spre cunoștință o notă în care s-a constatat „că s-au ivit din nou cazuri de hirotonie în preoți a monahilor care n-au absolvit încă seminarul, cerând scutirea de serviciul militar”[2]. În cadrul aceluiași document se făcea referire la articolul 48 din Legea războiului – se interzicea categoric ca persoanele „care au trecut la viața monahală, înainte de etatea de 21 ani și până la vârsta de 40 ani, fără a fi absolvit cursurile vreunui seminar, sau ale unei facultăți de teologie, nu pot fi scutite de obligațiunile militare și ca atare ele urmează a fi încorporate ca soldați”. Astfel, în anul 1924 ministrul de război dispunea prin rezoluția sa „că cei aflați până în prezent tunși în monahism, sau hirotonisiți preoți, fără să fi absolvit seminarul, să fie încorporați la companiile sanitare respective și să facă serviciul la capela militară îmbrăcați tot în haină monahală. La aceasta, autorul adresei, colonelul N. Negreanu ruga să fie date „ordine episcopiilor a nu mai tunde în monahism și a hirotonisi diaconi sau preoți pe monahii care n-au satisfăcut obligațiunile serviciului militar sau nu au absolvit seminarul, căci pe viitor se vor aplica prescripțiunile legii”[3]. Exarhul mănăstirilor, ieromonahul Antonie Harghel, face următoarea descriere a monahismului din Basarabia: „Se știe de toți că în

[1] Чудецкий, П. Из монастырских документов. In: *KEB*, 1882, № 2, p. 93.
[2] Mișcarea în clerul monahal. In: *Luminătorul*, 1925, nr. 1, p. 5.
[3] *Ibidem*.

mănăstiri se primesc orice doritori de a se sacrifica slujirii Domnului, indiferent de calitățile lui personale, atât știutori de carte, cât și analfabeți, bineînțeles, numai să aibă o purtare bună”[1]. În contextul anexărilor Basarabiei la URSS (1940–1941, 1944–1991) are loc o limitare a completării obștii monahale și o politică de compromitere a modului de viață monahală.

Subcapitolul 4 este intitulat *Rolul stareților în dezvoltarea așezâmântului monahal Hârbovăț*. Pentru abordarea problemelor legate de evoluția vieții monahale un aspect important cercetat se referă la diriguitorii așezămintelor. Prin cunoașterea activității acestora poate fi înțeleasă în mare parte creșterea și rolul pe care-l joacă un așezământ în cadrul vieții monahale și spirituale a regiunii unde funcționează. Materialele analizate[2] ne-au permis să realizăm o listă mult mai completă a stareților mănăstirii de la fondare până la închiderea ei în perioada sovietică, aducând noi detalii despre activitatea acestora pe plan edilitar, de îmbunătățire a stării materiale a comunității monahale. Datele prezentate ne oferă informații complexe referitoare la rolul jucat pe parcursul istoriei de către diriguitorii așezământului monahal de la Hârbovăț. S-au scos în evidență profiluri de personalitate evlaviose, cu impact major în plan spiritual regional, dar și ierarhi care au jucat un rol negativ în evoluția sfântului lăcaș[3].

3. LOCUL ȘI ROLUL PATRIMONIULUI SPIRITUAL, CULTURAL ȘI MATERIAL AL MĂNĂSTIRII HÂRBOVĂȚ ÎN ACTIVITATEA MONAHALĂ DIN SPAȚIUL PRUTO-NISTREAN (ANII ’30 AI SEC. AL XVIII-LEA – MIJLOCUL SEC. XX)

În subcapitolul 1 s-a abordat *Rolul spiritual şi social al Icoanei Făcătoare de Minuni a Maicii Domnului de Hârbovăţ.* Icoana Făcătoare de Minuni a Maicii Domnului de Hârbovăţ a avut un impact spiritual major în Basarabia, fapt documentat de mărturiile de epocă. Încă de la sfârșitul sec. al XVIII-lea, la mănăstirea Hârbovăț se afla cea mai importantă relicvă a Basarabiei, vestită în lumea ortodoxă, Icoana Făcătoare de Minuni a Maicii Domnului de Hârbovăţ. Această icoană marială a avut un impact deosebit asupra sentimentului religios al populației, instituind un flux spiritual și ritual aparte, cu includerea plenară a clerului și a mirenilor (inclusiv a autorităților civile și militare). A fost inclusă în calendarul Bisericii Ortodoxe Ruse[4]. Obiect de cult cu o iconografie deosebită, a fost donată în anul 1790 de soția (potrivit altor informații, de mama) colonelului rus Nikolai A. Albaduev, care a participat la

[1] ANRM, F. 1135, inv. 1, d. 95, f. 5-7 (copie).
[2] ANRM, F. 1135, inv. 1, d. 95, f. 5-7 (copie); *Idem*, F. 205, inv. 1, d. 5001, f. 6v-7.
[3] ANRM. F. 2848, i. 2, d. 363, f. 6; *Idem*, F. 3046, i. 1, d. 109, f. 99; Tihonov, Ludmila. *Religie şi totalitarism în Moldova sovietică*, Chişinău, Lexon-Prim, 2021, p. 67.
[4] Arhiva Organizațiilor Social-Politice a Republicii Moldova (AOSPRM). F. 51, inv. 23, d. 220, f. 30; Зайцева, Д. А. Гербовецкая икона Божией Матери. In: *Православная энциклопедия*. Vol. XI. Москва, 2006, pp. 192-193.

mănăstirea Hârbovăț la Sfintele Taine și ar fi decedat la poarta mănăstirii[1]. Icoana a fost păstrată în biserica cu hramul „Pogorârea Sfântului Duh" a mănăstirii Hârbovăț, fiind venerată de mulțimea de pelerini. A fost considerată de credincioși făcătoare de minuni, deoarece a supraviețuit, în pofida faptului că au existat mai multe incursiuni asupra sfântului lăcaș. Pe parcursul acțiunilor militare antiotomane de la sfârșitul sec. al XVIII-lea a fost călăuză a soldaților ruși. În teritoriul pruto-nistrean se găsesc mai multe copii ale acestei icoane. În vederea sensibilizării religiozității în rândul credincioșilor din Basarabia, prin permisiunea din 17 ianuarie 1859 a împăratului Aleksandru al II-lea și Ordinul nr. 526 al Sf. Sinod din 26 ianuarie 1859, s-a acceptat transportarea anuală a icoanei făcătoare de minuni a Maicii Domnului de la Hârbovăț. Conform procedurii stabilite de starețul mănăstirii Hârbovăț, împreună cu frații superiori, aceștia se adresau întâistătătorului din eparhie cu un raport prin care se solicita aprobarea desfășurării procesiunii tradiționale a Drumului Crucii, indicându-se și itinerarul pe care urma să-l treacă aceasta. Inițial, traseul a fost stabilit de la Hârbovăț la Chișinău și înapoi. Ulterior, traseul a fost extins în mai multe regiuni ale Basarabiei. Drept zi de organizare a Drumului Crucii a fost stabilită sărbătoarea ziua Acoperământului Maicii Domnului. Icoana rămânea în capela Casei Arhierești până la 17 aprilie, ziua de naștere a țarului Aleksandru I, și se reîntorcea la mănăstire la 23 aprilie, de ziua praznicului Sfântului Gheorghe. Procesiunea se repeta și toamna. Traseul includea cca 30 de localități. La fiecare lăcaș sfânt se oficiau slujbe religioase, se predica, se organizau conferințe, se interpreta muzică religioasă, se împărțeau cărți și broșuri religioase, cruciulițe, icoane etc. Drumul Crucii cu Icoana Făcătoare de Minuni de la Hârbovăț poate fi perceptut ca un ritual pentru ispășirea păcatelor, asemănat cu pelerinaje la locurile sfinte de la Ierusalim și Kiev[2]. Procesiunile cu icoana de la Hârbovăț au fost continuate în perioada interbelică prin toate eparhiile din Basarabia. Rolul Icoanei a fost scos în evidență, în mod special în perioade istorice tensionate. De exemplu, în contextul celei de-a doua conflagrații mondiale, mănăstirea Hârbovăț era apreciată drept „cetatea credincioșilor din Basarabia și de peste Nistru", deoarece „Icoana Maicii Domnului de la Hârbovăț, care de peste o sută de ani a intrat în toate satele și cătunele basarabene, care a intrat în palate și colibe, care știe pe fiecare după nume"[3]. Referitor la soarta acestei icoane există mărturia de epocă a preotului Ieraclie, potrivit căruia, în 1941, Icoana Maicii Domnului de la Hârbovăț a fost arsă în Catedrala din Chișinău de către sovietici[4]. Există și o altă versiune – că icoana a fost scoasă de pe teritoriul

[1] *Бессарабия. Исторический, статистический, экономический, этнографический, литературный и спарвочный сборник,* под редакцией П. А. Крушевана, 1903, с. 157.
[2] *** Cu sfânta Icoană (din viața basarabeană). In: *Luminătorul*, an. III, 1910, nr. 6, pp. 46-51.
[3] Mihailovici, P. Au rămas în Basarabia… In: *Luminătorul*, 1941, nr. 1-2, p. 55.
[4] Ieraclie. Mănăstirea Hârbovăț. In: *Luminătorul*, 1941, nr. 9-10, p. 583.

RSS Moldovenești și a fost dusă la Catedrala „Sfântul Vladimir” din Kiev, unde se află până în zilele noastre[1]. În prezent, la mănăstire există o replică a acestei sfinte icoane, însă impactul ei nu a fost reanimat. Apreciată ca ocrotitoare a creștinilor, evocarea continuă a sacralității și a puterii de mântuire, de purificare a spiritului de păcate a generat faptul că icoana a avut un impact major nu doar în spațiul basarabean, ci și în afară; fiind multiplicată prin diferite copii, a reprezentat un obiect de închinare pentru creștinii ortodocși. S-a instituit o comuniune dintre sfințenie și credincioși, ultimii considerându-se parte componentă a trăirilor de minuni, ce urmau să aibă loc în ritual sacral. Examinând cele expuse mai sus, putem conchide că atât autoritățile ecleziastice, cât și cele administrative civile din Basarabia acordau o atenție deosebită procesiunii cu Icoana Făcătoare de minuni de la Hârbovăț. În cadrul procesului de organizare a evenimentului erau implicate toate autoritățile; scopul principal urmărit prin asemenea evenimente era de a consolida coeziunea societății creștine ortodoxe din regiune. Asemenea procesiuni în spațiul ortodox al Imperiului Rus erau destul de des întâlnite.

Subcapitolul 2 este intitulat *Învățământul monahal și primar***.** După anexarea Basarabiei la Imperiul Rus, episcopul vicar al Akkermanului și Benderului, Dimitrie Sulima, cu permisiunea Mitropolitului Gavriil Bănulescu-Bodoni, a reușit să deschidă o serie de școli lancasteriene[2]. Prima școală de acest gen a fost deschisă la mănăstirea Curchi cu hramul *Nașterii Maicii Domnului*, instituție de învățământ destinată copiilor de slujitori ai bisericii, unde erau însă acceptați și copiii altor categorii sociale. Pe parcurs, școli de acest gen au fost deschise la Dobrușa, Hârjauca și alte așezăminte monahale, ulterior prin județe – Chișinău, Bender, Akkerman. Pe acest fundal, izvoarele inedite de arhivă ne vorbesc despre tineri implicați în acest sistem de învățământ religios, inclusiv la mănăstirea Hârbovăț. Instituțiile de învățământ primar de pe lângă mănăstiri au continuat să funcționeze și în primele decenii ale sec. al XX-lea. În perioada interbelică, deși școlile de pe lângă mănăstiri funcționau (vezi, de exemplu, Școala de Gospodărie Sătească de Fete de la mănăstirea Japca[3]), activitatea acestora a fost diminuată; trebuie să ținem cont și de faptul că administrația românească introduce pe larg sistemul de învățământ primar obligatoriu, susținut în totalitate de stat; prin urmare, rolul școlilor parohiale și celor mănăstirești, în comparație cu perioada precedentă, decade. În contextul celei de-a doua conflagrații mondiale s-au adoptat circulare speciale pentru examinarea slujitorilor așezămintelor

[1] Chiroșca, Adelaida. Chipul Maicii Domnului de la Hârbovăț în colecția de icoane din patrimoniul Muzeului Național de Istorie a Moldovei. In: *Tyragetia*, 2013, vol. VII [XXII], nr. 2, p. 396.
[2] Tomuleț, V. Instituirea și activitatea școlilor lancasteriene din Basarabia în anii ’20 – ’40 ai secolului al XIX-lea. In: *Tyragetia*, 2014, vol. VIII [XXIII], nr. 2, pp. 121-137.
[3] Xenofontov, I. Şcoală de Gospodărie Sătească de Fete de la mănăstirea Japca, Basarabia (1927–1940, 1941–1944) / Sesiunea ştiinţifică de comunicări „Ţara Bârsei”, 9–10 mai 2013 „Istorie, cultură şi educaţie în secolele XIX–XX”. In: *Revista Ţara Bârsei*. Serie nouă, nr. 12, Braşov, 2013, pp. 452-460.

monahale. Astfel, potrivit unei circulare din 1942 adresată mănăstirilor de către arhiepiscopul locotenent Efrem, starețiii așezămintelor monahale urmau să recomande pentru examinare diaconi și preoți pentru ziua de 20 martie la sediul Arhiepiscopiei. Candidații urmau să fie examinați la caligrafie și ortografie, să citească alfabetul latin și chirilic, să posede cunoștințele necesare pentru a sluji la altar (tipic bisericesc, simbolul credinței, istoria Bisericii)[1]. Învățământul monahal și primar a constituit o formă de exitindere a componenței obștilor monahale. La fel, se punea accentul și pe dimensiunea calitativă a personalului monastic.

În subcapitolul 3 am studiat *Școala de Cântăreți Bisericești din Eparhia Chișinăului*. La sfârșitul anilor ' 60 ai sec. al XIX-lea, autoritățile ecleziastice eparhiale au acordat o atenție deosebită ridicării nivelului de pregătire al clerului bisericesc inferior. Drept urmare, în locul cântăreților și al slujitorilor bisericești, care erau fără pregătire educațională, sau care au învățat în clasele inferioare ale școlilor spirituale, se inițiază procesul de numire în funcția de cântăreți a absolvenților care au finalizat studiile în cadrul Seminarului Teologic, cu titlul de cântăreț. Aceștia urmau să servească în funcție în decursul a 2–5 ani; ulterior trebuia să le fie acordată o funcție de preot, după ce primeau calificarea necesară pentru slujirea preoției. În eparhiile unde numărul absolvenților de seminare era mare, iar cel de preoți mic, o asemenea practică era aplicabilă în eparhiile cu un număr mic de seminariști, funcțiile vacante de cântăreți erau completate cu candidați fără pregătire școlară. În rândul acestor eparhii se înscria și Eparhia Chișinăului, în cadrul căreia funcțiile vacante de cântăreți erau ocupate de absolvenții seminarelor, ele erau suplinite din rândul persoanelor fără studii. Iar condițiile noi impuse față de slujitorii bisericii nu puteau fi atinse de cei care le ocupau. În 1889 a fost fondată o mică școală, sau mai degrabă o clasă de cântăreți, pentru care a fost acordată o încăpere în una dintre clădirile din complexul arhieresc din Chișinău. Episcopul Arcadie s-a implicat în pregătirea elevilor, asigurându-i cu materialele didactice necesare. Adunarea deputaților din partea clerului din Eparhia Chișinăului, care a avut loc în mai 1891, a recunoscut că clasa de cântăreți este una necesară pentru eparhie. Clasa de cântăreți fondată de episcopul Arcadie a devenit una din principalele structuri educaționale care în decursul ultimului deceniu al sec. al XIX-lea – prima jumătate a sec. al XX-lea a pregătit un număr considerabil de slujitori ai bisericii, cântăreți etc. După Unirea Basarabiei cu România, o atenție mare problemei școlii de cântăreți bisericești o acordă ieromonahul Antonie Harghel, care a inițiat discuția reorganizării acestei instituții în Școala de Muzică Bisericească din Chișinău (1924), în cadrul căreia elevii urmau să studieze nu 2 ani ci 3, iar programa de studiu să fie extinsă cu noi obiecte. Proiectul de reorganizare a Școlii

[1] Circulara nr. 866 către Sf. Mănăstiri. In: *Luminătorul*, 1942, nr. 1-2, p. 12.

de Cântăreți acesta îl expunea după o trecere în revistă a evoluției acestui domeniu timp de 35 de ani, în anul 1925[1]. Proiectul de reorganizare a Școlii de Cântăreți din Chișinău a fost pus în aplicare la scurt timp, primul director al acestei școli a fost ieromonahul Andrei Harghel. Până la noi au ajuns scurte date cu privire la activitatea acestei instituții. Spre exemplu, la 6 septembrie 1930 exarhul și directorul acesteia informa cu privire la începerea cursurilor Școlii de Muzică Bisericească din Chișinău la 22 septembrie[2]. În baza referatului Consiliului Eparhial din 25 august 1938, aprobat de locțiitorul arhiepiscopal Efrem Enăcescu[3], Școala de Muzică Bisericească din Chișinău a fost transferată la mănăstirea Hârbovăț. Acest proces a fost motivat de o serie de raționamente, cum ar fi educarea și instruirea elevilor într-un spirit religios-moral sănătos, context ce putea fi realizat doar în cadrul mănăstiresc. Drept un alt motiv a servit exemplul școlilor similare din țară, care-și aveau sediul în mănăstiri: la mănăstirile Cocoș, Rughi (Rudi) și Neamț din eparhiile Dunării de Jos, Hotin și ale Mitropoliei Moldovei. Cel de-al treilea motiv era că „mănăstirea va da elevilor și posibilitatea de a căpăta, pe teren, cunoștințe foarte folositoare și necesare de gospodărie, agricultură, pomicultură, viticultură, apicultură, ceea ce este cu neputință în oraș". Cel din urmă motiv servea situația materială precară a elevilor, care, fiind selectați din rândul fiilor de țărani, „deci din pătura cea mai săracă a populației", erau în imposibilitate de a-și achita taxele școlare și de internat, ce se ridicau anual la 8 000 – 10 000 lei[4]. Începând cu anul școlar 1938–1939, Școala de Muzică Bisericească din Arhiepiscopia Chișinăului își va desfășura activitatea sub cupola mănăstirii Hârbovăț, activitate care va fi de scurtă durată, pe motiv că în anul 1940 Basarabia a fost anexată de URSS, iar perioada 1941–1944 a fost una beligerantă, prin urmare, practic, desfășurarea procesului didactic din cadrul acestei instituții a fost imposibilă, iar după reinstaurarea puterii sovietice funcționarea acestei instituții a fost sistată. Școala de cântăreți bisericești, fondată grație episcopului Arcadie, inițial ca o clasă, a devenit una din principalele structuri educaționale care, în decursul ultimului deceniu al sec. al XIX-lea – prima jumătate a sec. al XX-lea a pregătit cântăreți bisericești etc. Impactul ei este greu de estimat în etapa actuală, din mai multe motive obiective; totuși, datorită acesteia, în primii ani după instaurarea puterii sovietice în spațiul pruto-nistrean, prin intermediul episcopului Benedict (Vladimir) Poleacov, din lipsa preoților de mir necesari, în parohii un

[1] Harghel, A. Despre muzica bisericească în Basarabia. In: *Luminătorul*, 1925, nr. 1, pp. 49-54; *Idem*, Despre muzica bisericească în Biserica Ortodoxă. In: *Luminătorul*, 1925, nr. 10, pp. 50-55, Bulâcev, V. Muzica bisericească în Basarabia. In*:* *Luminătorul*, nr. 6, 1925, pp. 21-23; Lațcan, A. Să îmbunătățim cântarea bisericească... In: *Luminătorul*, 1925, nr. 6, pp. 29-31.
[2] ANRM, F. 1135, inv. 1, d. 95, f. 99.
[3] Mutarea Școlii de Muzică Bisericească din Chișinău (de cântăreți) la Sf. Mănăstire Hârbovăț, jud. Orhei. In: *Luminătorul*, nr. 9, 1938, pp. 534-536.
[4] Tomescu, Const. N. O arhipăstorească călătorie cu bun rost. In: *Luminătorul*, 1938, nr. 11, p. 666.

număr mare al absolvenților ei au fost hirotoniți preoți și diaconi, acțiune care a generat nemulțumirea autorităților.

Subcapitolul 4 vizează *Constituirea și dinamica patrimoniului imobil al mănăstirii Hârbovăț*. Vatra monahală Hârbovăț, fiind un așezământ relativ tânăr, fondat în prima jumătate a sec. al XVIII-lea, nu a beneficiat, asemeni marilor ctitorii domnești și boierești din dreapta Prutului, de mari suprafețe din partea binevoitorilor. Primele terenuri de care a beneficiat aceasta au fost din partea ctitorilor primari, adică din partea Carpuzăștilor, dar și a celor secundari. Potrivit recensământului din 1774, schitul Hârbovăț era constituit din șase case[1]. La începutul sec. al XIX-lea, mănăstirea avea acte pentru o suprafață de 1 214 desetine, 1 194 stânjeni pătrați din moșia Hoginești; un act ce confirmă această suprafață era planul întocmit de inginerul hotarnic Rossiţki în anul 1838[2]. În urma reformei agrare de la sfârșitul anilor' 60 din Rusia, mănăstirea Hârbovăț a fost impusă să acorde unele suprafețe de teren locuitorilor din satele Slobozia-Hoginești și Hârbovăț. La mijlocul anilor' 60–70 ai sec. al XIX-lea, mănăstirea Hârbovăț mai stăpânea două crâșme, care se dădeau în arendă cu un preț anual de 600 ruble, și patru mori, dintre care una de apă, două mori de vânt, care erau situate pe moșia mănăstirii. De pe mori, mănăstirea, conform informațiilor, nu primea venituri separate. De asemenea, poseda patru vii, dintre care 13 pogoane erau pe moșia mănăstirii, iar 7,5 pogoane erau situate pe moșia satului Inești din jud. Orhei[3]. Conform datelor din iunie 1911, pe marginea solicitării Ministerului Afacerilor Interne cu privire la centralizarea datelor referitoare la bunurile imobile și terenurile pe care le posedă instituțiile ecleziastice, inclusiv bisericile și mănăstirile, mănăstirea Hârbovăț stăpânea 536 desetine 1440 stânjeni teren arabil.[4] De la 1874 până în 1911, mănăstirea a reușit să-și mărească suprafața doar cu cca 40 desetine.

În pofida pierderilor ce le-au suferit mănăstirile în urma reformei agrare, fiind expropriate de cea mai mare parte a terenurilor agricole, totuși acestea au reușit să rămână centre nu doar de cultură și spiritualitate, ci și inovative în aplicarea noilor tehnologii din domeniul agriculturii. Din datele pentru anul 1939, prezentate de protoiereul mitrofor Manole Brihuneț, mănăstirea Hârbovăț stăpânea 175 ha teren arabil și 150 ha pădure[5]. În 1940, ca urmare a anexării Basarabiei de către Uniunea Sovietică, averea mobilă a complexului monahal Hârbovăț, constituită din 12 boi, 14 cai, 200 de oi, 30 de vaci, junci, peste 50 de porcine, trăsuri, harnașamente, îmbrăcăminte, a fost sustrasă de autoritățile bolșevice. Ca urmare a cutremurului

[1] *Moldova în Epoca Feudalismului*, Vol. VII, P. II, Chișinău: Știința, 1988, p. 440.
[2] Серафим. Описание Гербовецкого монастыря, состоящего в Кишиневской епархии. In: *KEB*, 1874, № 5, 14, p. 527.
[3] Serafim (Chiper). *op. cit.,* p. 464.
[4] ANRM, F. 208, inv. 4, d. 3814, f. 4.
[5] Brihuneț, M. *op. cit.,* p. 364.

de pământ din 9–10 noiembrie 1940, cu magnitudinea de 7,4 grade pe scara Richter, au fost afectate mai multe edificii, inclusiv biserica de vară. La fel, mașinile de la moară au rămas în mare parte stricate. Moara a fost repusă în funcțiune în noiembrie 1942. După revenirea autorităților române, începe un amplu proces de reconstrucție a așezământului monahal. Statul a dispus alocarea a 257 000 lei pentru ajutorarea mănăstirii. Activitatea economică a mănăstirii era întreținută de moară, oloiniță, treierătoare, legătorie de cărți, fierărie, croitorie, mașină de lucrat frânghii. De aceste bunuri se foloseau și localitățile din proximitate[1]. Reanexarea Basarabiei în anul 1944 a reanimat politicile de lichidare a lăcașurilor monahale, în acest sens aplicându-se presiunile fiscale, impozitele excesive. Cererea arhimandritului Evtihie (Andronachi) din 1946 de reducere a impozitului pentru livadă și vița-de-vie afectată de îngheț a rămas nesoluționată[2]. Baza economică a mănăstirii Hârbovăț a fost distrusă până la lichidarea oficială a lăcașului monahal. După închiderea lăcașului monahal, clădirile și alte bunuri imobile au fost predate organelor locale ale puterii[3]. Potrivit unei dispoziții din 31 mai 1961 a Sovietului de Miniștri, s-a dispus organizarea în cadrul fostei mănăstiri Hârbovăț a unei școli internat. Celor 240 de elevi urma să li se asigure construcția unui edificiu de studii în cadrul fostei gospodării monahale[4].

CONCLUZII GENERALE ŞI RECOMANDĂRI

Având la bază investigațiile științifice realizate în urma studierii profunde a literaturii de specialitate și a izvoarelor istorice, cercetări racordate la scopul şi obiectivele tezei, constatăm următoarele:

1. Problema cercetării vieții monahale în teritoriul cuprins între Prut și Nistru, de-a lungul a mai bine de două secole de la dezvoltarea științei istorice ca domeniu de cunoaștere a trecutului pe baze metodologice bine determinate, a fost una predilectă pentru cei interesați de trecutul acestei regiuni, cu excepția perioadei 1940–1941/1944–1989, astfel reușindu-se să se soluționeze numeroase probleme legate de apariția monahismului în regiune, dezvoltarea acestuia, rolul instituțiilor monahale în cadrul Bisericii Ortodoxe și în societate, rolul cultural și educațional al mănăstirilor.

2. În literatura de specialitate nu se prezintă straturile și influențele de esență istorică și spațială, conectate la marile evenimente istorice. Conform tradiției, de-a lungul secolelor, instituțiile monastice au fost principalele structuri care au promovat valori spirituale și culturale

[1] Ieraclie. Mănăstirea Hârbovăț. In: *Luminătorul*, 1942, nr. 9-10, pp. 583-584.
[2] *Православие в Молдавии: власть, церковь, верующие (1940–1953)*, т. 1., док. 182, с. 715.
[3] ANRM. F. 3046, i. 1, d. 101, f. 29.
[4] *Idem*, f. 55.

și, totuși, o cercetare amplă a problemelor legate de rolul așezămintelor monahale în domeniul învățământului nu a fost realizată, de aceea, pe parcursul lucrării am încercat să efectuăm unele analize ale problemelor legate de învățământul din mănăstiri până la fondarea școlilor monastice.

3. Din cauza lipsei condicilor de venituri și cheltuieli ale vetrei monahale, în cadrul cărora erau trecute sumele importante donate în folosul acesteia, am întâmpinat dificultăți în stabilirea galeriei întregite de personalități care au contribuit la buna organizare a mănăstirii pentru perioada sec. al XIX-lea – începutul sec. al XX-lea. În pofida acestui fapt, pe baza datelor documentare indirecte, în cadrul lucrării de față am reușit să scoatem în evidență nume importante ale celor care au contribuit la buna organizare a mănăstirii Hârbovăț din punct de vedere material.

4. Componența etnică și numerică a obștilor monahale din spațiul basarabean s-a dezvoltat neuniform de la o mănăstire la alta; numărul viețuitorilor în mănăstiri era determinat atât de situația economică a lăcașurilor, cât și de atitudinea conducătorilor acestora și a autorităților față de nevoitori. Astfel, dacă în prima jumătate a sec. al XIX-lea observăm că numărul călugărilor și ascultătorilor din mănăstirea Hârbovăț nu depășea sau chiar nici nu atingea cu mult numărul de călugări stabilit prin normele aprobate de Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Ruse, odată cu a doua jumătate a sec. al XIX-lea, numărul acestora crește. Începând cu ultimul sfert al aceluiași secol, observăm o scădere continuă a acestui număr, restabilindu-se situația către începutul Primului Război Mondial. Procesul de creștere a numărului de viețuitori în mănăstirea Hârbovâț a atins maximul în anul 1938.

5. Componența etnică a nevoitorilor în decursul sec. al XIX-lea – prima jumătate a sec. XX este într-o continuă modificare. Dacă în prima jumătate a sec. al XIX-lea elementul etnic ucrainean/rutean era preponderent, spre mijlocul sec. al XIX-lea, din punct de vedere etnic, românii (moldovenii) devin majoritari, situație care se va menține până la închiderea lăcașului de către autoritățile sovietice.

6. Deși Icoana Făcătoare de Minuni a Maicii Domnului de Hârbovăț a avut, mai bine de un secol, o profundă încărcătură spirituală pentru întreaga provincie, atât grație procesiunilor organizate cu ocazia Drumului Crucii de la Hârbovăț la Chișinău și viceversa, cât și prin alte locuri ale ținutului, odată cu instaurarea regimului sovietic și atitudinea acestuia față de manifestări de acest gen, a avut drept consecință sistarea procesiunilor. După ingerința factorului politic în procesul de lichidare a lăcașurilor monahale, impactul acestei relicve religioase nu a mai fost reanimat.

7. Instituțiile de învățământ din cadrul mănăstirilor, care secole la rând au avut rolul de principale oaze de cultură și educație pentru credincioși, au funcționat încontinuu până spre

începutul sec. al XX-lea, atunci când, sub impactul creșterii numărului de școli parohiale, ministeriale și de zemstvă, și-au pierdut din importanță. În perioada interbelică, deși școlile de pe lângă mănăstiri mai funcționau, datele cu privire la activitatea lor sunt foarte sumare; trebuie să ținem cont și de faptul că administrația românească introduce pe larg sistemul de învățământ primar obligatoriu susținut în totalitate de stat, prin urmare rolul școlilor parohiale și al celor mănăstirești, în comparație cu perioada precedentă, decade, respectivele instituții continuă să fie principala unitate ce contribuie la pregătirea pentru ascultătorii și orfanii care viețuiau în mănăstiri și aspirau la tunderea în monahism.

8. Fondul funciar al mănăstirilor din Basarabia, asemeni mănăstirilor din restul teritoriilor spațiului românesc, s-a constituit pe baza daniilor venite din partea ctitorilor și altor binevoitori, inclusiv a achiziției directe de către obștea monahală, deși inițial era direcționată spre susținerea lăcașului și pomenirea binevoitorilor, lucru care a permis lăcașurilor, inclusiv mănăstirii Hârbovăț, să devină un important stăpânitor funciar, după suprafețele deținute intrând în categoria mănăstirilor mijlocii.

9. Deși fondul funciar al mănăstirilor basarabene în urma reformei agrare a fost micșorat ca rezultat al naționalizării, totuși acest lucru nu a redus din importanța economică a mănăstirilor, deoarece, datorită bunei gestiuni a terenurilor rămase în proprietatea mănăstirilor, au devenit în perioada interbelică acele instituții care introduceau în gospodărie noile tehnologii. Nici după instaurarea puterii sovietice, care de asemenea a ciopârțit radical acest fond, nu a fost posibil pe cale economică ca aceste lăcașuri să fie lichidate, mănăstirile reușind să achite și impozitele către stat, totodată chiar să facă profit care le permitea să acumuleze resurse necesare pentru achiziționarea de mașini unelte. Alături de miza politică și ideologică pentru statul sovietic, însușirea patrimoniului așezămintelor monahale a constituit un alt deziderat.

10. Examinând datele documentare referitoare la evoluția procesului edilitar din cadrul complexului monahal de la Hârbovăț, conchidem că, în perioada sec. al XIX-lea – începutul sec. al XX-lea, au fost realizate principalele acțiuni edilitare în cadrul așezământului de la Hârbovăț, realizate grație contribuției stareților acestui lăcaș, a arhimandriților Serafim, Ioanichie, Ieronim, Natanail , Ilarion și nu în ultimul rând a lui Teognost Donos; perioada de desfășurare a lucrărilor edilitare ne permite să schițăm momentul apariției practic a fiecărui edificiu în parte din cadrul actualului complex monastic.

11. Pentru realizarea lucrărilor edilitare, cu siguranță, proestoșii acestui lăcaș au avut susținere din partea credincioșilor, veniturile obținute de mănăstire din bunurile ce le deținea, cu siguranță, nu puteau să acopere tot necesarul de cheltuieli, astfel donațiile acordate de credincioși prin intermediul condicilor de colectare a milosteniilor, precum și a donațiilor obținute datorită

procesiunii cu Sfânta Icoană Făcătoare de Minuni de la Hârbovăț au permis acumularea resurselor financiare necesare pentru edificarea acestui complex. Drept urmare a acestor acțiuni de esență economică, ritualică și spirituală, are loc avansarea mănăstirea în cadrul lăcașurilor care au jucat un rol distinct în viața spirituală și socială a Basarabiei în sec. al XIX-lea – prima jumătate a sec. al XX-lea.

Prin urmare, materialul expus supra ne demonstrează importanța mănăstirii Hârbovăţ în spaţiul monastic pruto-nistrean în perioada vizată.

Cercetările realizate scot în evidență importanța subiectului abordat; din această perspectivă ***recomandăm***:

1. Scoaterea în evidență a altor așezăminte monahale din spațiul pruto-nistrean prin valorificarea științifică a acestora prin susținerea tezelor de licenţă, masterat şi de doctorat/postdoctorat.
2. De creat un institut de cercetări științifice dedicat studiilor monastice în spațiul pruto-nistrean. Tematica acestei instituții să fie una interdisciplinară, incluzând în orbita de cercetare istorici, teologi, sociologi, filologi, antropologi, specialiști în industria alimentară, botaniști, pedologi, entomologi ș.a.
3. De diseminat cercetările științifice realizate atât în mediul laic (sistem de învățământ, instituții de cercetări științifice, mass-media), cât și în vetrele monahale din Republica Moldova, România și alte state.
4. Intensificarea tematicii de cercetare prin aprofundarea și valorificarea a noi linii de subiecte: viața cotidiană în așezămintele monahale, alimentația în vetrele monahale, componența etnica/națională a obștilor monahale, tradiție și modernism în așezările monahale, autoritatea bisericească și cea laică în viața monahală, mănăstirile ca fortărețe în situații excepționale etc.

BIBLIOGRAFIE

Literatură în limba română:

1. AGACHI, A. *Istoria mănăstirii Hâncu, 1677–2010,* Chișinău: Pontos, 2010. 245 p. ISBN 978-9975-51-143-8.
2. *Basarabia: Monografie* /Sub îngrijirea lui Șt. Ciobanu, Chişinău: Imprimeria Statului din Chișinău, 1926. 471 p.
3. BERECHET, Șt. Mănăstirile. In: *Basarabia: Monografie* /Sub îngrijirea lui Șt. Ciobanu, Chișinău: Imprimeria Statului din Chișinău, 1926, pp. 207-224.

4. BEZVICONI, Gh. *Mănăstirea Japca din județul Soroca*. București: Tipografia „Fântâna Darurilor”. 1942. 280 p., [3] f.: tab.
4. BRIHUNET, M. Valorificarea tezaurului bisericilor şi al mănăstirilor din Moldova. Cazul bibliotecii mănăstirii Hârbovăţ. In: *Akademos*. Revistă de Ştiinţă, Inovare, Cultură şi Artă, 2012, nr. 4 (27), pp. 157-164. ISSN 1857-0461.
5. BRIHUNEȚ, M. Mănăstirea Hârbovăț. In: *Mănăstiri şi schituri din Republica Moldova: studii enciclopedice* / Red. șt.: Andrei Eșanu; resp. de ed.: Mihai Adauge, Ion Xenofontov, Chișinău, Institutul de Studii Enciclopedice, 2013, pp. 352-380. ISBN 978-9975-4389-2-6.
6. BULAT, T. G. Acte basarabene (1786–1840). In: *AB*, 1932, nr. 1, doc. X, pp. 65-66.
7. CANDU, T. MOȘIN, O. Documente privind istoria Bisericii din RSSM: registrul și listele clerului (1945–1965), Chișinău: Pontos, 2013. 292 p. ISBN 978-997-551-5047.
8. CERETEU, I. *Cartea bisericească în mănăstirile din Republica Moldova. Ediție enciclopedică*. Chișinău: S.n., 2016. 472 p. ISBN 978-9975-53-739-1.
9. CERETEU, I. Biblioteca mănăstirii Hârbovăț. Reconstituire. In: *Anuarul Institutului de Istorie a Moldovei*, 2012, pp. 130-144. ISBN 978-9975-4387-2-8.
10. CHIROȘCA, Adelaida. Chipul Maicii Domnului de la Hârbovăț în colecția de icoane din patrimoniul Muzeului Național de Istorie a Moldovei. In: *Tyragetia*, 2013, vol. VII [XXII], nr. 2, pp. 387-402. ISSN 1857-0240.
11. Darea de seamă asupra situației didactice și școlare a elevilor Școalei de Muzică Bisericească a Arhiepiscopiei Chșinăului din m-rea Hârbovăț, jud. Orhei, în anul școlar 1938–1939. In: *Luminătorul*, 1939, nr. 7-8, pp. 431-433.
12. EŞANU, A., POSTICĂ, Gh., EŞANU, Valentina, CIOCANU, S., PELIN, Valentina, FUŞTEI, N., NEGREI, I., *Mănăstirea Căpriana cu schitul Condrița (secolul al XV-lea – începutul secolului al XXI-lea). Studii, documente şi materiale.* Coord.: Andrei Eşanu, Gheorghe Postică, Chişinău: Editura Cartdidact, 2019. 640 p. ISBN 978-9975-3315-4-8.
13. FURTUNĂ, Al. *Hoginești: file de istorie,* Chișinău: S.n., 2008. 356 p. ISBN 978-9975-78-629-4.
14. GUMENÂI, I. *Mănăstirea şi Icoana Făcătoare de Minuni a Maicii Domnului de la Neamț ca centru de închinare a populației Țării Moldovei*. In: *Societatea medievală şi modernă a românilor: în onoarea lui Demir Dragnev la 85 de ani* /Colecția „Basarabica”; coord. ed.: Victor Spinei, Ionel Cândea; coord. vol.: Gheorghe Cojocaru, Igor Cereteu. București–Brăila: Editura Academiei Române, Editura Istros, 2021, pp. 297-313. ISBN 978-973-27-3430-8; 978-606-654-452-8.
15. IRACLIE (Flocea). Mănăstirea Harbovăţ. In: *Luminătorul*, 1942, nr. 9-10, pp. 582-584.
16. ILVIŢCHI, L. *Mănăstirile şi schiturile din Basarabia*. Chişinău: [s.n.], 1999. 148 p.
ISBN: 9975-905-25-0.
17. *Mănăstiri şi schituri din Republica Moldova: studii enciclopedice*. / Red. șt.: Andrei Eșanu; resp. de ed.: Mihai Adauge, Ion Xenofontov, Chişinău, Institutul de Studii Enciclopedice, 2013. 800 p. ISBN 978-9975-4389-2-6.
18. *Mănăstirile şi schiturile Eparhiei Chişinăului şi Hotinului.* In: *Anuarul Eparhiei Chişinăului şi Hotinului (Basarabia). Ediție oficială,* Chişinău, 1922, pp. IV, 1.
19. MICŞUNESCU, Dm. P. *Vizitând mănăstiri basarabene şi bucovinene* (Cu o prefață de N. Iorga). București: Tipografia ziarului „Universul”, 1937. 131 p.
20. MIHAILOVICI (MIHAIL), P. *Mărturii de spiritualitate românească în Basarabia. Aşezăminte, scrieri, personalități*, Chișinău: Știința, 1993. 408 p. ISBN 5-376-01648-X.
21. MOȘNEGUȚU, I. *Mănăstirea Hârbovăț în demersul istoriografic din Republica Moldova*. In: Sesiunea științifică a Departamentului Istoria Românilor, Universală și Arheologie a Facultății de Istorie și Filosofie. Universitatea de Stat din Moldova. In memoriam Ion Niculiță (1939–2022), Ediția VIII, 26–27 mai 2022. / Ed.: Aurel Zanoci. Program. Rezumatele comunicărilor, Chișinău, 2022. ISBN 978-9975-159-41-8.

23. MOȘNEGUȚU, I. *Rolul spiritual și social al Icoanei Făcătoare de Minuni a Maicii Domnului de Hârbovăţ*. In: Conferință științifică internațională Patrimoniul cultural de ieri – implicaţii în dezvoltarea societăţii durabile de mâine, Chișinău, 28–29 septembrie 2021, ediția a IV-a, Chișinău, 2021, pp. 71-77. ISSN 2558–894X.
24. MOȘNEGUȚU, I. *Lucrările edilitare din complexul monastic de la Hârbovăț (1812–1940)*. In: *Akademos*. Revistă de știință, inovare, cultură și artă. Chișinău, 2020, nr. 2 (57), pp. 96-102. ISSN 1857-0461.
25. MOȘNEGUȚU, I. *Aspecte privind învăţământul monahal primar din Basarabia în secolul al XIX-lea*. In: Conferința Integrare prin cercetare şi inovare, Chișinău, Moldova, 10–11 noiembrie, 2014, pp. 15-17.
26. PARHOMOVICI, I. Scurtă schiţă istorică despre Societatea istorico-arheologică bisericească din Basarabia de la 1904 până la 1929. In: *RSIABC,* 1929, vol. XIX, pp. 393-416.
27. PASAT, V. *Biserica Ortodoxă şi puterea sovietică în RSS Moldovenească (1940-1991)*. Chișinău: Cartier, 2019. 568 p. ISBN 978-9975-86-364-3.
28. PÂSLARIUC, V. „Să fie cercetate şi certate pentru aceste fapte". Păcat şi Stat la începutul stăpânirii ruseşti în Basarabia. Studiu de analiză microistorică. In: Pontes. Review of South East European Studies, 2009, nr. 5, pp. 8-36. ISSN 1812-333.
29. POPOVICI, A. *Istoria Sfintelor mănăstiri Neamț și Secu*, vol. I-IV / Editor: Ion Gumenâi, Chișinău: Lexon-Prim, Vol. I, 2016. 344 p. ISBN 978-9975-139-02-1; Vol. II, 2019. 212 p. ISBN 978-9975-139-94-6; Vol. III-IV, 2020., 212 p. ISBN 978-9975-3334-1-2.
30. POPOVSCHI, N. *Istoria Bisericii din Basarabia în veacul al XIX-lea sub ruşi.* Chişinău, 1931. 511 p. Reeditare, Chişinău: Ed. Museum, 2000. 503 p. ISBN 9975-905-46-3.
31. SAVA, A. Mănăstirea Hârbovăț (1730-1816), ctitori, egumeni și documente. In: *RSIABC*. Vol. XXIV. Chișinău, 1934, pp. 322-360.
32. ȘALARI, M. Locul și rolul mănăstirilor în viața socială și culturală a Basarabiei (a doua jumătate a sec. al XIX-lea – prima jumătate a sec. XX). In: *Revista de Etnologie și Culturologie*, Vol. XXVIII, 2020, pp. 109-116. ISSN 1857-2049.
33. TIHONOV, Ludmila. *Religie și totalitarism în Moldova sovietică*, Chișinău: Lexon-Prim, 2021. 200 p. ISBN: 978-9975-909-88-4.
34. TOMESCU, Const. N. *Jurnal din viața mea.* Ediție îngrijită de Silvia Corlăteanu-Granciuc, George Enachi, Chișinău: Cartdidact, 2018. 1100 p. ISBN: 978-9975-139-83-0.
35. TOMULEȚ, V. Instituirea și activitatea școlilor lancasteriene din Basarabia în anii '20-'40 ai secolului al XIX-lea. In: *Tyragetia*, 2014, vol. VIII [XXIII], nr. 2, pp. 121-137. ISSN 1857-0240.
36. ŢURCANU, I. Mănăstirea Hârbovăț: un caz spectaculos din istoria închiderii de către sovietici a lăcaşurilor de cult din Basarabia. In: *Luminătorul*, nr. 6 (63), 2002, pp. 24-28.
37. XENOFONTOV, I.V. *Complexul monahal Japca: istorie şi spiritualitate*. Ediția a II-a revăzută și adăugită, Chișinău: Lexon-Prim, 2020. 540 p. ISBN 978-9975-3283-0-2; 978-9975-3435-0-3.

Literatură în limba rusă:

38. *Бессарабия. Исторический, статистический, экономический, этнографический, литературный и спарвочный сборник. /*Под ред. П.А. Крушевана, 1903. 264 с.
39. ЗАЩУК, А. *Материалы для географии и статистики России. Бессарабская область.* Т. 1-2, Спб., 1862. с. 197-237.
40. МУРЗАКЕВИЧ, Н. Краткое описание бессарабских монастырей. In: *ЗООИД*. том. I, 1844, том II, 1848-1850.
41. *Православие в Молдавии. Власть, церковь, верующие. 1940–1991*. /Отв. редактор, составитель и автор предисловия В. Пасат. Москва: РОССПЭН, В 4-х томах. Том. 1, 2009. 822 с. ISBN: 978-5-8243-1047-4; Том 2, 2010. 966 с. 978-5-8243-1048-1; Том 3, 2011. 662 с. 978-5-8243-1049-8.

42. СЕРАФИМ. Описание Гербовецкого монастыря, состоящего в Кишиневской епархии. In. *KEB*, 1874, № 12. pp. 426-427.
43. *Страницы истории и атеизма в Молдавии*. Сб. статей. Редкол. В.Н. Ермуратский, Кишинев, 1970. 131 с.
44. СЫМБОТЯНУ, К.И. *Социально-экономическое развитие монастырских вотчин Бессарабии в 1812–1873 гг.*: автореф. дис. на соискание ученой степени кандидата исторических наук. Кишинев, 1969. 36 с.
45. ТАРАС, Я. Н. *Памятники архитектуры Молдавии XIV–XX вв*. Кишинев: «Тимпул», 1986. 247 с.
46. ЧУДЕЦКИЙ, П. Из монастырских документов. In: *KEB*, 1882, № 2, с. 93; № 5, 2, с. 89.

LISTA PUBLICAŢIILOR AUTORULUI TEZEI LA TEMA CERCETATĂ

a) Articole în reviste științifice

1. MOȘNEGUȚU, I. *Lucrările edilitare din complexul monastic de la Hârbovăț (1812–1940)*. In: *Akademos*. Revistă de știință, inovare, cultură și artă. Chișinău, 2020, nr. 2 (57), pp. 96-102. ISSN 1857-0461 (categoria B).
2. MOȘNEGUȚU, I. *Fondarea şi ctitorii mănăstirii Hârbovăţ în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea*. In: Studia Universitatis Moldaviae (Seria Ştiinţe Umanistice), 2018, nr. 4 (144), pp. 65-70. ISSN 1811-2668 / ISSNe 2345-1009.
3. MOȘNEGUȚU, I. *Unele precizări cu referire la statutul instituţiilor monastice din spaţiul pruto-nistrean în secolele XIX–XX*. In: Studia Universitatis Moldaviae (Seria Ştiinţe Umanistice), 2013, nr. 4(64), pp. 39-44. ISSN 1811-2668 / ISSNe 2345-1009.

b) Materiale la foruri științifice

4. MOȘNEGUȚU, I. *Mănăstirea Hârbovăț în demersul istoriografic din Republica Moldova*. In: Sesiunea științifică a Departamentului Istoria Românilor, Universală și Arheologie a Facultății de Istorie și Filosofie. Universitatea de Stat din Moldova. In memoriam Ion Niculiță (1939–2022), Ediția VIII, 26–27 mai 2022. / Ed.: Aurel Zanoci. Program. Rezumatele comunicărilor, Chișinău, 2022. ISBN: 978-9975-159-41-8.
5. MOȘNEGUȚU, I. *Rolul spiritual şi social al Icoanei Făcătoare de Minuni a Maicii Domnului de Hârbovăţ*. In: Conferință științifică internațională Patrimoniul cultural de ieri – implicaţii în dezvoltarea societăţii durabile de mâine, Chișinău, 28–29 septembrie 2021, ediția a IV-a, Chișinău, 2021, pp. 71-77. ISSN 2558–894X.
6. MOȘNEGUȚU, I. *Aspecte privind învăţământul monahal primar din Basarabia în secolul al XIX-lea*. In: Conferința Integrare prin cercetare şi inovare, Chișinău, Moldova, 10–11 noiembrie, 2014, pp. 15-17.

ADNOTARE

Moșneguțu Ion, „Rolul mănăstirii Hârbovăţ în viața monahală din spaţiul pruto-nistrean (anii ’30 ai sec. al XVIII-lea – anii ’60 ai sec. XX)”, teză de doctor în istorie, Chișinău, 2022

Structura tezei: introducere, trei capitole, concluzii generale și recomandări, bibliografie din 306 de titluri, anexe, 165 de pagini text de bază. Rezultatele obținute au fost publicate în 6 lucrări științifice.

Cuvinte-cheie: Biserica Ortodoxă, mănăstire, Hârbovăţ, stareț, monahism, patrimoniu, spiritualitate, Icoana Făcătoare de Minuni de Hârbovăț, învățământ ecleziastic, Basarabia.

Scopul lucrării: cercetarea, identificarea și estimarea din perspectiva evoluției istorice a rolului avut de așezământul monahal Hârbovăț în cadrul vieții monahale a spațiului pruto-nistrean în anii ’30 ai sec. al XVIII-lea – anii ’60 ai sec. XX.

Obiectivele cercetării: investigarea istoriografiei problemei şi identificarea noilor direcţii în baza unor surse inedite; stabilirea rolului și locului mănăstirii Hârbovăț în cadrul vieții monahale; determinarea vieții comunității monahale de la Hârbovăț în contextul vieții monahale din interfluviul pruto-nistrean; aprecierea patrimoniului spiritual, cultural și material al mănăstirii Hârbovăț în activitatea monahală din Basarabia.

Noutatea și originalitatea științifică: pe baza surselor de arhivă, a realizărilor din domeniul istoriei, a cercetării complexe și interdisciplinare s-a scos în evidență rolul complex pe care l-a avut mănăstirea Hârbovăţ în viața monahală din spațiul pruto-nistrean pe parcursul anilor ’30 ai sec. al XVIII-lea și până în anii ’60 ai sec. XX. Subiectul abordat și valorificat în cercetarea de față acoperă un gol în istoriografia națională, punând în discuție aspecte ale vieții monahale mai puțin cunoscute în mediul de specialitate, fixând jaloane istorice distincte în evoluția vieții monahale din spațiul vizat.

Problema ştiinţifică importantă soluționată: în cadrul temei de cercetare a fost abordat rolul mănăstirii Hârbovăț în viața monahală din spațiul pruto-nistrean ceea, ce a dus la elaborarea unor viziuni de ansamblu ale evoluției unui așezământ monahal pe parcursul a patru etape istorice distincte în vederea aplicării lor în microcercetări de istorie socială și spirituală.

Semnificaţia teoretică: demersul științific constituie un cadru teoretic și metodic bazat pe realizările istoriografiei. Materialului abordat are un caracter multidisciplinar, fiind în conexiune directă și indirectă cu istoria, teologia, cultura, patrimoniul, educația etc.

Valoarea aplicativă: lucrarea va fi utilă mai multor categorii de cercetători care se interesează de istoria ecleziastică în general și de cea a monahismului în mod special în spațiul răsăritean al Moldovei istorice. Informaţiile și opiniile expuse în cadrul tezei pot constitui o sursă pentru elaborarea şi completarea unor cursuri destinate studenţilor la specialităţile de istorie, teologie etc. Materialul prezentat poate servi la elaborarea tezelor de licență, masterat, doctorat, precum și la pregătirea prelegerilor, conferinţelor, prezentărilor în mass-media.

Implementarea rezultatelor științifice: rezultatele investigației au fost valorificate de autor prin participarea la manifestări științifice naționale și internaționale, fiind materializate în publicații științifice. Rezultatele științifice obținute au fost aplicate selectiv în activitatea profesională a autorului.

ANNOTATION

Moşneguţu Ion, ”The role of the Hârbovăţ monastery in the monastic life from the Prut-Dniester area (1730–1961)”, dissertation for the candidate in the PhD degree in history, Chișinău, 2022

The structure of the dissertation: introduction, three chapters, general conclusions and recommendations, bibliography consisting of 306 titles, annexes, 165 pages of the main text, applications. The findings were published in 6 scientific papers.
Keywords: Orthodox Church, monastery, Hârbovăţ, abbot, monasticism, heritage, spirituality, the Miraculous Icon of Hârbovăţ, ecclesiastical education, Bessarabia.
The purpose of the thesis: research, identification and estimation from the perspective of the historical evolution of the role played by the Hârbovăț monastic settlement within the monastic life of the Prut-Dniester area in the 1930s. XVIII – 60s of the century. XX
Research objectives: investigating the historiography of the problem and identifying new directions based on new sources; establishing the role and place of the Hârbovăț monastery within the monastic life; determination of the life of the monastic community from Hârbovăț in the context of the monastic life from the Prut-Dniester interfluve; appreciation of the spiritual, cultural and material heritage of the Hârbovăț monastery in the monastic activity in Bessarabia.
Scientific novelty and originality: based on archival sources, achievements in the field of history, complex and interdisciplinary research, the role played by the Hârbovăţ monastery in the monastic life in the Prut-Dniester area. The subject approached and capitalized in this research covers a gap in Romanian historiography by discussing aspects of monastic life less known in the field, setting four distinct historical milestones in the evolution of monastic life in the area.
The important solved scientific problem: the research topic addressed the role of the Hârbovăț monastery in the monastic life in the Pruto-Dniester area, which led to the elaboration of overviews of the evolution of a monastic settlement during four distinct historical stages in order to apply them in micro-researches of social history and spiritual.
Theoretical significance: the scientific approach is a theoretical and methodical framework based on the achievements of historiography. The approached material has a multidisciplinary character, being in direct and indirect connection with history, theology, culture, heritage, education, etc.
Applied value: this paper will be useful to several categories of researchers who are interested in ecclesiastical history in general and that of monasticism in particular in the eastern part of historical Moldova. The information and opinions expressed in the thesis can be a source for developing and completing courses for students in the specialties of history, theology, etc. The presented material can be used for the elaboration of bachelor's, master's, doctoral theses, as well as for the preparation of lectures, conferences, mass media presentations.
Implementation of scientific results: the results of the investigation were capitalized by the author by participating in national and international scientific events, being materialized in scientific publications. The scientific results obtained were applied selectively in the professional activity of the author.

АННОТАЦИЯ

Мошнегуцу Ион, «Роль монастыря Хырбовэц в монашеской жизни Прутско-Днестровского региона (1730–1961)», диссертация на соискание ученой степени доктора исторических наук, Кишинэу, 2022

Структура и объем диссертации: введение, три главы, общие выводы и рекомендации, библиография из 306 источников, приложения, 165 страниц основного текста, 7 таблиц. Добытые результаты были изданы в 6 научных работах.
Ключевые слова: Православная церковь, монастырь, Хырбовэц, игумен, монашество, наследие, духовность, Хырбовэцкая чудотворная икона, церковное образование, Бессарабия.

Цель исследования: исследование, выявление и оценка с точки зрения исторической эволюции роли монастырского поселения Хырбовэц в монашеской жизни Прутско-Днестровского региона в 1730–1961 гг.

Задачи исследования: исследование историографии, проблемы и определение новых направлений на основе новых источников; установление роли и места монастыря Хырбовэц в монашеской жизни; определение жизни монашеской общины из Хырбовэц в контексте монашеской жизни Прутско-Днестровского междуречья; оценка духовного, культурного и материального наследия Хырбовэцкого монастыря в монашеской деятельности в Бессарабии.

Научная новизна и оригинальность исследования: на основе архивных источников, достижений в области истории, комплексных и междисциплинарных исследований освещена роль Хырбовэцкого монастыря в монашеской жизни Прутско-Днестровского региона в 1730–1961 гг. Предмет, затронутый и изложенный в этом исследовании, покрывает пробел в румынской историографии. Обсуждены аспекты монашеской жизни, менее известные в этой области, будучи установлены четыре различных исторических вехи в эволюции монашеской жизни в этом регйоне.

Научная проблема, решаемая в ходе разработки диссертации: тема исследования касалась роли монастыря Хырбовэц в монашеской жизни Пруто-Днестровского региона, что привело к разработке обзоров эволюции монастырского поселения на протяжении четырех различных исторических этапов с целью их применения в микроисследованиях социальной и духовной истории.

Теоретическая значимость исследования: научный подход представляет собой теоретико-методическую базу, основанную на достижениях историографии. Изучаемый материал носит мультидисциплинарный характер, находясь в прямой и косвенной связи с историей, теологией, культурой, наследием, образованием и т.д.

Прикладная ценность полученных результатов: работа станет полезной исследователям, интересующихся церковной историей вообще и историей монашества в восточной части исторической Молдовы, в частности. Информация и мнения, изложенные в диссертации, могут быть источником для разработки и завершения курсов для студентов специальностей истории, богословия и др. Представленный материал может быть использован для разработки дипломных, магистерских, докторских диссертаций, а также для подготовки лекций, конференций, презентаций в СМИ.

Результаты исследования: результаты исследования были капитализированы автором путем участия в национальных и международных научных мероприятиях, материализованы в научных публикациях. Полученные научные результаты выборочно применялись в профессиональной деятельности автора.

MOȘNEGUȚU ION

ROLUL MĂNĂSTIRII HÂRBOVĂŢ ÎN VIAŢA MONAHALĂ DIN SPAŢIUL PRUTO-NISTREAN (ANII ’30 AI SEC. AL XVIII-LEA – ANII ’60 AI SEC. AL XX-LEA)

SPECIALITATEA 611.02 – ISTORIA ROMÂNILOR (PE PERIOADE)

Rezumatul tezei de doctor în istorie

Aprobat spre tipar: 08.08.2022
Hârtie ofset. Tipar ofset.
Coli de tipar: 2,2
Formatul hârtiei 60×84/16
Tiraj: 50 ex.
Comanda nr.

Centrul Editorial-Poligrafic al Universității de Stat din Moldova,
str. Alexie Mateevici, 60, Chișinău, Republica Moldova